

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS INSTITUTAS

SIMONA POCEVIČIŪTĖ

Muzikos pedagogikos programos II kurso studentė

**IKIMOKYKLINIO MUZIKINIO UGDYMO
OPTIMIZAVIMO GALIMYBĖS DARŽELIUOSE
TAIKANT ĮTRAUKIOJO UGDYMO BRUOŽUS**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė
prof. dr. Diana Strakšienė

Šiauliai, 2019 m.

BAIGIAMOJO DARBO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

Patvirtinu, kad mano, Simonos Pocevičiūtės magistro darbas tema „Ikmokyklinio muzikinio ugdymo optimizavimo galimybės darželiuose taikant įtraukiojo ugdymo bruožus“ yra originalus autoriaus darbas, mano pačios atliktas savarankiškai. Darbas nebuvo pateiktas ar naudotas jokiaje kitoje mokymo įstaigoje. Darbe nėra plagijavimo, sukčiavimo ar kitų mokslo etikos pažeidimų.

(vardas, pavardė)

(parašas)

Pocevičiūtė S. Ikimokyklinio muzikinio ugdymo optimizavimo galimybės darželiuose taikant įtraukiojo ugdymo bruožus: muzikos magistro darbas / vadovė Prof. Dr. Diana Strakšienė; Šiaulių universitetas, edukologijos institutas, Muzikos pedagogikos katedra. – Šiauliai, 2019 – p. 54.

SANTRAUKA

Darbe yra analizuojamas ikimokyklinio amžiaus vaikų muzikinis ugdymas darželyje, atskleidžiamos muzikinio ugdymo galimybės, aptariami pagrindiniai įtraukiojo ugdymo aspektai, specialiųjų poreikių turinčių vaikų muzikinio ugdymo(si) galimybės. Baigiamojo darbo tikslas – ištirti ikimokyklinio muzikinio ugdymo darželiuose proceso optimizavimo galimybes taikant įtraukiojo ugdymo bruožus. Pasirinktam darbo tikslui įgyvendinti buvo išskirti šie uždaviniai: išanalizuoti ikimokyklinio muzikinio ugdymo darželiuose ypatumus; pateikti ikimokyklinio vaikų amžiaus tarpsnių charakteristiką muzikiam ugdymui svarbiais aspektais; išskirti veiksnius, kurie gali padėti gerinti ikimokyklinį muzikinį ugdymą darželiuose; atskleisti įtraukiojo ugdymo esmę; atlikti empirinį tyrimą, siekiant išsiaiškinti pedagogų nuomonę apie ikimokyklinio muzikinio ugdymo optimizavimo galimybes taikant įtraukiojo ugdymo metodų formas. Tyrimo objektas – ikimokyklinio muzikinio ugdymo darželiuose optimizavimo galimybės taikant įtraukiojo ugdymo bruožus. Tyrimo metodai: mokslinės, metodinės literatūros analizė, švietimo dokumentų analizė, anketinė apklausa. Kiekybinė duomenų analizė atlikta naudojant aprašomąją statistiką. Duomenys apdoroti naudojant SPSS (*Statistical Package for Social Sciences*) programinį paketą. Tyrimas buvo vykdomas 2019 m. kovo – balandžio mėnesiais. Jame dalyvavo Lietuvos ikimokyklinių įstaigų muzikos pedagogai. Anketinės apklausos metodu buvo apklausti 57 respondentai, muzikos pedagogai, dirbantys privačiose arba valstybinėse ikimokyklinėse įstaigose. Atlikus mokslinės, metodinės literatūros analizę, švietimo dokumentų analizę, gautos šios išvados: ikimokykliniame amžiuje muzika yra tarsi priemonė, padedanti vaikui pažinti savo stipriąsias savybes, pajusti sėkmės, džiaugsmo ir gerų emocijų svarbą. Muzikuojant darželyje svarbu vaikams leisti kuo daugiau improvizuoti, nes improvizuodamas vaikas užsiima kūryba. Šio amžiaus tarpsnio vaikus labiausiai domina žaidimai, todėl žaidimo elementai svarbūs vaikų muzikinio ugdymo metu. Ikimokyklinio amžiaus tarpsnio vaikams sunku ilgai išlaikyti dėmesį, jie greit praranda susidomėjimą vykstančia veikla, todėl pedagogas turi būti greitas ir kūrybiškas, norėdamas išlaikyti vaikų dėmesį visos pamokėlės metu. Ikimokyklinį muzikinį ugdymą gali padėti gerinti vaiko, tėvų, pedagogų ir specialistų įsitraukimas į ugdymą. Ugdymas sėkmingas tik tuomet, kai yra orientuotas į kūrybišką muzikinį ugdymo procesą, o ne galutinį rezultatą. Kūrybiškumas vaikui padeda patirti sėkmę, džiaugsmą, atrasti ir plėtoti muzikinius gebėjimus, domėtis muzika ir

tobulėti. Įtraukusis ugdymas padeda kurti socialius ryšius tarp skirtingų žmonių grupių. Toks ugdymas formuoja toleranciją ir teigiamą požiūrį į įvairių poreikių, bruožų, socialinių grupių ir rasių žmones. Atlikto empirinio tyrimo duomenys leidžia teigti, kad daugelis muzikos pedagogų, kurie dirba privačiose ir valstybiniuose darželiuose, nežino apie įtraukujį ugdymą. Pedagogai nėra plačiai susipažinę su įtraukiojo ugdymo sąvoka ir galimybėmis. Muzikos mokytojams svarbūs vaikų poreikiai ir interesai, todėl praktikoje dažniausiai naudoja tuos metodus, kurie padeda efektyviai ir prasmingai organizuoti veiklą, skatina mokinius tobulėti.

Pocevičiūtė S. Optimization Options for Pre-school Music Education in Kindergarten by Implementing Inclusive Education Characteristics: Master's Thesis / Supervisor Prof. Dr. Diana Strakšienė; Šiauliai University, Institute of Educational Sciences, Department of Music Pedagogy. - Šiauliai, 2019 - p. 54.

SUMMARY

The thesis analyzes musical education of preschool children in kindergarten, reveals the possibilities of musical education, discusses the main aspects of inclusive education, possibilities of musical education of children with special needs. The aim of the final thesis is to investigate the possibilities of the pre-school musical education process optimization using the features of inclusive education. The following tasks were set for the implementation of the chosen work aim: to analyze the peculiarities of pre-school musical education in kindergartens; to present the characteristics of the pre-school age children in important aspects of musical education; to identify factors that can help improve pre-school music education in kindergartens; to reveal the essence of inclusive education; to carry out an empirical research to find out the pedagogues' opinion about the possibilities of pre-school musical education optimization using forms of inclusive education methods. The object of the research is the possibilities of pre-school musical education in kindergartens using the features of inclusive education. The methods of the research: analysis of scientific, methodical literature, analysis of educational documents, questionnaire survey. Quantitative data analysis was performed using descriptive statistics. Data processed using the SPSS (Statistical Package for Social Sciences) software package. The research was carried out in March - April 2019. It was attended by music teachers from Lithuanian preschool institutions. 57 respondents, music educators working in private or state pre-school institutions were interviewed using the questionnaire survey method. Following the analysis of scientific, methodical literature, analysis of educational documents, the following conclusions were drawn out: in pre-school age, music is like a tool that helps the child to know his / her strengths, feel the importance of success, joy and good emotions. When playing music in kindergarten, it is important for children to be able to improvise as much as the child improvises. Children of this age are most interested in games, so the elements of the game are important for children in musical education. Children in pre-school age find it difficult to keep their attention for a long time, they quickly lose interest in the activities that are taking place, so the educator needs to be quick and creative to keep the child's attention throughout the lesson. The involvement of children, parents, educators and professionals in education can help to improve pre-school music education. Education is successful only when it is oriented to a creative process of musical education, not to the end result. Creativity helps the child to experience success, joy, discover and develop musical abilities, interest in music and

improve. Inclusive education helps to build social relationships between different groups of people. Such education creates tolerance and positive attitudes towards people of different needs, characteristics, social groups and races. The results of the empirical research show that many music educators who work in private and public kindergartens do not know about inclusive education. Teachers are not widely familiar with the concept and opportunities of inclusive education. The needs and interests of children are important for music teachers, so in practice they usually use methods that help to organize activities efficiently and meaningfully, encourage students to improve.

TURINYS

ĮVADAS	8
1. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS MUZIKINIO UGDYMO TEORINIS ASPEKTAS	11
1.1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų muzikinio ugdymo samprata	11
1.2. Muzikinio ugdymo uždaviniai	13
1.3. Muzikinio ugdymo ikimokykliniame amžiuje formos ir būdai	15
1.4. Ikimokyklinio amžiaus tarpsnio psichosocialinė raida	18
2. ĮTRAUKUSIS UGDYMAS ESMINĖ MUZIKINIO UGDYMO FORMA	22
2.1. Įtraukiojo ugdymo paskirtis	22
2.2. Įtraukiojo ugdymo patirtis užsienio šalyse	23
2.3. Įtraukiojo ugdymo formos organizuojant veiklą darželiuose	26
3. MUZIKOS MOKYTOJŲ POŽIŪRIO APIE IKIMOKYKLINIO MUZIKINIO UGDYMO GALIMYBES TAIKANT ĮTRAUKIOJO UGDYMO BRUOŽUS TYRIMAS.....	30
3.1. Tyrimo organizavimas, metodika ir imties charakteristika.....	30
3.2. Tyrimo duomenų rezultatai ir jų analizė	33
LITERATŪRA	50
PRIEDAI	54

IVADAS

Darbo aktualumas. Šiomis dienomis visame pasaulyje pedagogai ir visuomenė diskutuoja apie tai, kokiais būdais reikia gerinti ikimokyklinį ugdymą darželiuose, kaip sudominti ir įtraukti į ugdymą įvairias mažumas, įvairių poreikių bei skirtumų turinčius vaikus. Kokius metodus ir ugdymo formas pasirinkti, siekiant sumažinti vaikų socialinę bei kultūrinę atskirtį. Ikimokyklinio formaliojo ugdymo tikslas padėti vaikui ugdyti savarankiškumą, socializacijos, bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius, skatinti kūrybinius sugebėjimus, patenkinti natūralų poreikį mokytis ir tobulėti. Tad įtraukusis ugdymas gali padėti tai gerinti (Švietimo ir mokslo ministerija, 2018).

Lietuvoje vis garsiau imta kalbėti apie įtraukujį ugdymą. Įtraukiojo ugdymo tikslas ugdymą pritaikyti prie kiekvieno vaiko asmeninių poreikių ne diferencijuojant ugdymą, o konstruojant visiems vienodą ugdymą. Kitos rasės, skirtingo socialinio sluoksnio ar specialiųjų poreikių vaikus ugdyti tarp jų bendraamžių, leidžiant jiems tarpusavyje komunikuoti ir mokytis vieniems iš kitų bendraujant ir bendradarbiaujant. Įtraukiojo ugdymo vienas iš tikslų integracija. Integracijos tikslas, priimti kiekvieno vaiko kitoniškumą kaip normalų reiškinį ir skatinti toleranciją. Svarbu ne tik integruoti įvairias mažumas į daugumos ugdymo įstaigas, bet formuoti naują, socialine bei kultūrine prasme įvairių ugdymo įstaigą (darželį), kurios tikslas yra visapusiškas ir visavertis vaikų dalyvavimas ugdyme, atsižvelgiant į vaikų asmenines galimybes ir poreikius, o ne bendrus standartus (Pažerinienė, 2015; Labinienė, 2003).

Ne išimtis ir muzikinis ugdymas. Ypač svarbus ikimokyklinis amžius, kuomet vaikai dar natūraliai mokosi ir tyrinėja, yra nuoširdūs, tolerantiški bei formuojantys mąstymą, suvokimą ir vertybes. Tad muzikinis ugdymas tampa priemone, kurios dėka gali gana lengvai atsiskleisti ne tik kiekvieno vaiko individualūs gebėjimai, bet ir vaiko asmenybės ūgties formavimosi pradmenys. Ugdymo procese svarbu bendrauti su įvairių poreikių vaikais, išsiaiškinti kiekvieno jų ypatybes ir suteikti užduotis bei galimybes, kurios padėtų kiekvienam asmeniškai atsiskleisti ir tobulėti pagal savo asmenines galimybes ugdymo procese. Svarbu atrasti bei ugdyme taikyti metodus, priemones, formas ir būdus, kurie padėtų augti bei tobulėti visiems, net ir mažumai vaikų. Taikant įtraukiojo ugdymo bruožus ikimokyklinio amžiaus vaikams, muzikos pamokėlėse, svarbu, kad visi būtų įtraukiami į ugdymo procesą, nepriklausomai nuo to, kokie yra vaikai. Įtraukiamame ugdyme svarbus kiekvieno vaiko asmeninis tobulėjimas. Tad ugdymas neturi būti organizuojamas tik pagal bendrus standartus ir orientuotas į išskirtinių poreikių vaikus. Dažnai ugdymas orientuotas į vaikus, kurie atitinka bendruosius standartus, o į tuos, kurie jų neatitinka, tiesiog numojama ranka. Visi turi mokytis visavertiškai, gauti kokybišką ir naudingą medžiagą, kurią priimti ir suprasti gali visi, įsisavindami tiek, kiek leidžia jo asmeniniai gabumai. Kiekvienas mokinys turi jaustis svarbus

ir reikšmingas, galintis ir gebantis išmokti bei siekti pasiekimu pagal tai, kiek leidžia jo individualūs sugebėjimai (Simoniukštytė, 2015).

Inkliuzinį ugdymą nagrinėjo: Meijer, Cornelus (2005); Regina Labininė ir kt. (2003); Auksė Mažylienė ir kt. (2011). Vaikų amžiaus tarpsnio problemas nagrinėjo: Danutė Gailienė ir kt., (2002); Rita Žukauskienė (2012); Margarita Pileckaitė–Markovienė ir kt., (2004); Eugenija Palmira Zambacevičienė (2006). Ikimokyklinį muzikinį ugdymą nagrinėjo: Ona Deniušienė (2006); Rūta Girdzijauskienė (2003); Albina Katinienė ir kt., (2001). Ikimokyklinį ugdymą nagrinėjo: Vytautas Černius (2006); Katrin Hille (2015).

Tyrimo problema: visame pasaulyje vis labiau puoselėjama tolerancija, lygiavertės teisės visiems, tad vis garsiau kalbama ir apie tai, kad atskirtis visuomenėje ir ugdyme turi mažėti. Vienodas ugdymas turi būti taikomas visiems, nepaisant kokių sutrikimų, tautinių skirtumų yra vaikas. Kiekvienas vaikas turi mokytis lygiavertiškai ir vienodai, jam turi būti sudarytos sąlygos atsiskleisti bei tobulėti. Visuomenė turi padėti integruotis į aplinką įvairių poreikių ar sutrikimų turintiems vaikams. Tad įtraukusis ugdymas padeda visa tai gerinti, mažinti atskirtį ugdyme bei visuomenėje, padeda ugdyti toleranciją ir padėti mokytis vieni kitiems. Nors nemažai autorių nagrinėja įtraukiojo ugdymo problemas ir svarbą, tačiau duomenų nepakanka, kadangi Lietuvoje įtraukusis ugdymas dar nėra itin plačiai taikomas ugdymo įstaigose. Įvertinus visa tai, kyla mokslinė ir praktinė analizuojamo tyrimo problema: koks turi būti ikimokyklinis muzikinio ugdymo procesas? Kiek nuo mokytojo priklauso muzikinio ugdymo ir užsiėmimų kokybė? Kokios priemonės, mokymo/si formos ir būdai gali patobulinti muzikinio ugdymo procesą?

Tyrimo objektas – ikimokyklinio muzikinio ugdymo darželiuose optimizavimo galimybės taikant įtraukiojo ugdymo bruožus.

Hipotetinė prielaida – tikėtina, kad ikimokykliniame muzikiniame ugdyme darželiuose yra nepakankamai įtraukiojo ugdymo elementų.

Tyrimo tikslas – ištirti ikimokyklinio muzikinio ugdymo darželiuose proceso optimizavimo galimybes taikant įtraukiojo ugdymo bruožus.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) išanalizuoti ikimokyklinio muzikinio ugdymo darželiuose ypatumus;
- 2) pateikti ikimokyklinio vaikų amžiaus tarpsnio charakteristiką muzikiniame ugdymui svarbiais aspektais;
- 3) išskirti veiksnius, kurie gali padėti gerinti ikimokyklinį muzikinį ugdymą darželiuose;
- 4) atskleisti įtraukiojo ugdymo esmę;
- 5) atlikti empirinį tyrimą, siekiant išsiaiškinti pedagogų nuomonę apie ikimokyklinio muzikinio ugdymo optimizavimo galimybes taikant įtraukiojo ugdymo bruožus.

Tyrimo metodai: mokslinės, metodinės literatūros analizė, švietimo dokumentų analizė, anketinė apklausa. Kiekybinė duomenų analizė atlikta naudojant aprašomąją statistiką. Duomenys apdoroti naudojant SPSS (*Statistical Package for Social Sciences*) programinį paketą.

Tyrimo imtis: tyrimas buvo vykdomas 2019 m. kovo – balandžio mėnesiais. Jame dalyvavo Lietuvos ikimokyklinių įstaigų muzikos pedagogai. Anketinės apklausos metodu buvo apklausti 57 respondentai, muzikos pedagogai, dirbantys privačiose arba valstybinėse ikimokyklinėse įstaigose.

Darbo struktūra: magistro darbą sudaro įvadas, teorinė darbo dalis, tyrimo organizavimas ir metodika, tyrimo duomenų lentelės ir gautų rezultatų analizė bei aptarimas, išvados, literatūros sąrašas, priedai. Darbe paskelbtos 18 tyrimo duomenų lentelių ir 2 paveikslai.

1. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS MUZIKINIO UGDYMO TEORINIS ASPEKTAS

1.1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų muzikinio ugdymo samprata

Muzikinio ugdymo ištakos aptinkamos iki antikos laikotarpio, kuomet muzika dar nebuvo profesionali, bet buvo kiekvienam žmogui prieinama ir pasiekama, kaip laisvalaikio būdas ar forma, o kiek vėliau tapo ir religinės sąmonės formavimo būdas. Renesanso epochoje muzikinis ugdymas pasitraukia iš bažnyčių. Į muziką pradedama žvelgti plačiau, kaip į meno formą, kuri suteikia džiaugsmą, malonumą. Reformacijos laikotarpiu reformacijos šalininkas J. A. Komenskis pateikė idėją, kuria įrodė, kad muzikinis ugdymas turi būti visuotinis. O Šviečiamojo amžiaus pokyčiai, prancūzų revoliucija padarė didelę įtaką mokyklų ir ugdymo įstaigų formavimuisi. Ugdymas tapo ne tik bažnytinis, bet ir pasaulietinis. Tad ir muzikinis ugdymas tampa ne aristokratų, o ir didžiosios visuomenės dalimi. Šių istorinių įvykių dėka, muzikinis ugdymas yra plėtojamas bei vystomas ir tampa teorinis ir praktinis. Tad suformuoti teoriniai bei praktiniai ugdymo metodai, efektyvus muzikinis mokymas tapo neatsiejama gyvenimo dalis ir šiandieniniame ugdyme, mokyklose ir darželiuose, kiekvienam vaikui (Jareckaitė, 2010).

Muzikinis ugdymas ikimokyklinio amžiaus vaikui svarbus siekiant supažindinti vaiką su muzikine kultūra, ugdant įvairius muzikinius ir meninius gabumus. Taip pat muzikinis ugdymas naudojamas ir kaip priemonė, padedanti ugdyti vaiko dvasinį pajautimą, estetinį suvokimą, siekti atsipalaidavimo per muziką ar net gydyti vaikų mikčiojimą (Katinienė, 2001; Rinkevičius 2006). Ikimokyklinio amžiaus vaikams išreikšti muziką ar muzikuoti yra gan sudėtinga, kadangi jų galimybės tai padaryti yra ribotos. Tačiau muzika galima ugdyti jausmus, formuoti muzikinį supratimą. Sankauskienės (2009) teigimu, muzikinis ugdymas gali stipriai paveikti vaiko raidą bei padėti ugdyti vaiko muzikinius sugebėjimus. Tam pritaria ir O. Deniušienė (2006) teigdama, kad muzikiniu ugdymu žadinami vaiko, kaip asmenybės, ne tik muzikiniai, bet ir meniniai gebėjimai. Pradedami puoselėti ir lavinami vaiko įgimti gebėjimai, fiziniai, psichiniai, dvasiniai jau tada, kai vaikas pats dar to nesupranta. „Muzikinė veikla – tai vaiko asmenybės ir jo psichinės pusiausvyros formavimo priemonė.“ (Deniušienė, 2006 p.3).

Muzikinis ugdymas tėvus ir pedagogus įtraukia ieškoti ir taikyti ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdyme inovatyvius ugdymo būdus, kurie padėtų vaikui pasiekti optimalių rezultatų dabartiniame jo amžiuje bei ateityje. Muzikinis ugdymas ikimokykliniame amžiuje suprantamas kaip priemonė, kuri padeda ugdyti ir lavinti vaiką nuo mažens. Ikimokyklinio amžiaus vaiko organizme, nervų sistemoje įvyksta daug sudėtingų procesų, kurių dėka augdamas vaikas išmoksta vis naujų dalykų, įgauna naujų sugebėjimų, kurie padeda ne tik kasdieninėje veikloje, gyvenime

bet ir ugdyme. Norint, kad vaikas pasiektų kuo geresnių rezultatų muzikiniame ugdyme, pradėti ugdymą reikia kuo anksčiau. Muzikinius gabumus galima išvystyti ir išstbulinti iki devynerių metų, po to galima lavinti vaiko jau įgytus ir turimus gebėjimus (Monkevičienė, 2001; Katinienė, 2001).

B. Bitinas (2000) teigia, kad ugdymas bei ugdymo procesas turi būti organizuojamas remiantis humanistinės pedagogikos principais: ugdytinio išmokyti negalima, bet galima jam padėti mokytis. Taikant įvairius ugdymo metodus ugdymo turinys turi atitikti vaikų poreikius; adekvatų savęs vertinimą; taip pat skatintų vaikų savarankiškumą. Šie principai tinka ne tik mokyklinio amžiaus, bet ir ikimokyklinio amžiaus vaikams. Nes būtent darželyje vaikai yra ruošiami mokyklai, tad laikytis šių principų reikia būtent tada, kai vaikai dar natūraliai žingeidūs ir lankstūs žinioms ir naujovėms.

O. Deniušienė (2006) akcentuoja, kad geriausia vieta lavinti vaiko muzikinius gebėjimus yra darželis. Jame ugdomi ne tik asmeniniai vaikų skirtingi gebėjimai, bet vaikams perduodamas visas veiklų kompleksas, kurio pagalba ikimokyklinio amžiaus vaikai gali susipažinti su įvairiomis muzikinėmis formomis, muzikiniu mokymusi. Ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus darželyje, turi būti skatinamas vaikų iniciatyvumas, kūrybiškumas, savarankiškumas, sudaromos sąlygos vaikui atskleisti savo gabumus. Jau nuo pirmųjų vaiko gyvenimo metų turi būti pradėta lavinti vaiko klausa, kūrybinė vaizduotė, formų ir spalvų pajautimas ir supratimas. Nuo to priklausys tolimesnis vaiko domėjimasis muzika ir jo muzikinis suvokimas. Tai turi pradėti lavinti tėvai nuo vaiko gimimo. Vėliau pedagogas ikimokykliniui gali tik padėti toliau lavinti šias sritis.

Muzikinis ugdymas darželiuose organizuojamas taip, kad vaikas atsiskleistų per patyrimą, patirtų teigiamų emocijų, kuriomis slopintų neigiamas, nuolatos dalyvautų ugdymo procese su kitais vaikais, kuriuos galėtų stebėti, komunikuoti bei mokytis savikontrolės, elementarių elgesio taisyklių. Muzikinis ugdymas ikimokykliniame amžiuje svarbus tuo, kad vaikas galėtų atsiskleisti įvairiomis spalvomis, pažintų savo stipriąsias puses, atrastų ir tobulintų gebėjimus, taptų socialus. Kokybiškas muzikinis ugdymas darželyje vyksta tuomet, kai vaikas suvokia save, sugeba panaudoti savo sugebėjimus ir patiria kūrybinę sėkmę, leidžiančią vaikui išreikšti save ir atsiskleisti (Aleksienė, 2010).

Taigi, muzikinis ugdymas suprantamas kaip būdas, leidžiantis ikimokyklinio amžiaus vaikams patirti džiaugsmą, sėkmę, atrasti naujų sugebėjimų, kurie padeda patirti gerų emocijų, atrasti grožį ir tai, kas jam patinka. Muzikinio ugdymo pagalba vaikai mokosi palaikyti socialinius ryšius su kitais vaikas ar suaugusiais, taip pat stebėti, atrasti, patirti, pažinti, kontroliuoti save. Tad muzikinis ugdymas suprantamas labai plačiai. Pasitelkiant muzikinį ugdymą vaikai ruošiami kasdieninėms gyvenimo situacijoms. Muzikiniu ugdymu siekiama suteikti vaikui visuminį pažinimą ir patyrimą, skatinti kūrybiškumą kiekviename žingsnyje.

1.2. Muzikinio ugdymo uždaviniai

Ilgą laiko tarpą ikimokyklinio ugdymo įstaigose muzikinis ugdymas neužėmė itin svarbios vietos. Net ir dabar dažnai kyla įvairių diskusijų ir klausimų, kaip ugdyti ikimokyklinukus, ko siekti ir kaip tai įgyvendinti. Keičiantis visuomenės požiūriui į muzikinį ugdymą ikimokykliniame amžiuje, vis daugiau skiriama dėmesio jo svarbai tiek formalioje muzikinėje veikloje, tiek neformalioje. Pedagogams ir tėvams tampa vis svarbiau ugdyti ne tik muzikinius vaiko gebėjimus, bet ir padėti vaikui lengviau socializuotis, atrasti, patirti, susipažinti, tad muzikinis ugdymas naudojamas kaip priemonė pasiekti šiuos tikslus. Nuolat kintančioje švietimo sistemoje ieškomi ir keliami nauji reikalavimai pedagogams, ieškomi nauji tikslai bei uždaviniai, reikalaujantys optimizuoti ikimokyklinį ugdymą. R. Sankauskienės (2009) teigimu, pagrindinis švietimo reformos uždavinys yra perteikti jaunajai kartai tautos kultūrinės vertybes.

Vlado Rajeckos (2002) nuomone, ugdymo tikslas yra visapusiška asmenybė. Ugdymas turi būti visapusiškas: tobulinamos psichinės bei fizinės galios, savarankiškumas, skatinamas aktyvumas, įsitraukimas į visuomenės bei tautos gyvenimą. Autorius pabrėžia, kad humanizmo idealas yra laisva asmenybė nesuvaržytoje ir laisvoje visuomenėje, kurios didžiausia ir reikšmingiausia vertybė yra žmogus.

Ugdymas bei ugdymas, kaip bendravimo modelis, turi būti orientuotas į vaiko asmenybės ugdymą. „Tikslas – vaiko kaip asmenybės formavimasis per jo paties natūralią sąveiką su aplinka.“ (Juodaitytė, 2003). Taip vaikas įveikia visas socializacijos kliūtis, ryškėja jo, kaip asmenybės, bruožai, auga pasitikėjimas žmonėmis ir aplinka, kuri jį supa. Autorė pabrėžia, kad ikimokykliniame amžiuje norint pasiekti ugdymo programos tikslus ir įgyvendinti jos uždavinius, pagrindinė priemonė, kuri yra tikslas, turėtų būti komunikacija tarp pedagogo ir vaikų. Komunikacija padeda mokytis vienas iš kito, dalintis patirtimis. Tad kokybiška komunikacija tarp ugdytojo ir ugdytinių yra vienas pagrindinių tikslų ikimokykliniame amžiuje (Juodaitytė, 2003). Tokioje aktyviai bendraujančioje aplinkoje vaikas tampa socialus.

V. Dienys (2008), remdamasis Lietuvos švietimo sistemos duomenimis (2008), teigia, kad švietimo sistemą sudaro formalusis ir neformalusis švietimas. Formalųjį švietimą, kitaip vadinamą vyriausybinį švietimą, galima baigti po egzaminų ar baigiamųjų darbų, nes po jų įteikiami diplomai ar pažymėjimai, kurie pripažįsta baigus tam tikrą švietimo etapą.

Neformalusis švietimas arba nevyriausybinis švietimas – tai laisvai pasirenkama veikla, leidžianti tobulinti norimus gebėjimus vienoje ar kitoje srityje. Ikimokyklinis ugdymas priklauso formaliajam arba oficialiajam švietimui. Ikimokyklinio ugdymo tikslas išpildyti pagrindinius, esminius vaikų poreikius, tokius kaip: saugumas, aktyvumas ir saviraiška. „Šio tarpsnio ugdymo uždavinys – skatinti vaiko savarankiškumą, iniciatyvumą, kūrybiškumą, saugoti ir stiprinti vaiko

sveikatą (Vincentas Dienys, 2008, p.63 – 64)“. Pagrindinis vaiko ugdymas atitenka šeimai bei ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigoms. Lopšeliuose vaikai ugdomi iki 3 metų, darželiuose iki 6 ar 7 metų. Norint vaikus paruošti mokyklai ir siekiant ugdymo įstaigoje lengvesnės jų adaptacijos, šešerių metų vaikai vedami į priešmokyklinę grupę. Priešmokyklinis ugdymas priskiriamas ikimokyklinei švietimo struktūrai, tačiau šių grupių gali būti ir bendrojo lavinimo mokyklose.

Ikimokyklinio ugdymo tikslas – atsižvelgiant į vaiko raidos dėsningumus, jo savitumą, prigimtinius sugebėjimus, ugdyti mokėjimą mokytis, skatinti teigiamą bendravimą su bendraamžiais ir suaugusiais, ugdyti sveikos gyvensenos suvokimą, skatinti kūrybiškumą, savarankiškumą bei pažindinti su aplinka bei savo šalimi. Ikimokyklinio amžiaus vaikus siekiama ugdyti įgyvendinant švietimo sistemos tikslus ir uždavinius per vaikų asmeninę patirtį, sugebėjimus, atsižvelgiant į amžiaus tarpsnį. Įgyvendinant ikimokyklinio ugdymo tikslus bei uždavinius svarbu, kad ikimokyklinio ugdymo procese svarbiausią vietą užimtų individualūs vaiko gabumai ir jo asmeninė patirtis. Savo patirtį ir gabumus vaikas turi būti skatinamas pademonstruoti ir pasidalinti jais su kitais. Mokymasis vieniems iš kitų bei patirčių dalijimasis padeda įgauti naujos patirties ir žinių, ugdyti toleranciją, mokėjimą išklaudyti (Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, 2018).

Normalios raidos ikimokyklinio amžiaus vaikas iki mokyklos turi įveikti aštuoniolika žingsnių (Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2014). Tai tokie žingsniai kaip:

- 1) kasdieninio gyvenimo įgūdžiai;
- 2) fizinis aktyvumas;
- 3) emocijų suvokimas ir raiška;
- 4) savireguliacija ir savikontrolė;
- 5) savivoka ir savigarba;
- 6) santykiai su suaugusiais;
- 7) santykiai su bendraamžiais;
- 8) sakytinė kalba;
- 9) rašytinė kalba;
- 10) aplinkos pažinimas;
- 11) skaičiavimas ir matavimas;
- 12) meninė raiška;
- 13) estetiškas suvokimas;
- 14) iniciatyvumas ir atkaklumas;
- 15) tyrinėjimas;

- 16) problemų sprendimas;
- 17) kūrybiškumas;
- 18) mokėjimas mokytis.

Meninę raišką sudaro šokis, vaidyba, vizualinė raiška ir muzika. „**Muzika** – tai vaiko raiška garsu, melodija, ritmu dainuojant, grojant, ritmuojant, klausantis muzikos, kuriant, improvizuojant (Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2014 p.50)“ . Juo remiantis, galima įvertinti kiekvieną ikimokyklinio amžiaus vaiko žingsnį ir pasiekimų lygį, taip pat ir muzikoje padarytą pažangą nuo pirmojo žingsnio iki septintojo. Taip pat galima lyginti, kokią pažangą šioje srityje vaikas atliko, atsižvelgiant į jo amžiaus tarpsnį, asmeninius gebėjimus, tokiu būdu siekiant įgyvendinti muzikos veikloje keliamus tikslus ir uždavinius.

S. Jareckaitė (2010) remdamasi amerikiečių muzikos psichologo E. Gordono (1999) teorija, teigia, kad vaikai gimsta jau turėdami intelektą. Tad kiekvienas vaikas turi muzikinių sugebėjimų muzikai. Vaikai nesupranta muzikos kaip suaugę, tačiau bandyti ją suprasti gali imituodami garsus, judesius, veiksmus. Imitacija vaikui gali padėti žengti pirmuosius žingsnius muzikoje. Ir imitavimas, ir audijavimas gali būti dar vienas būdas, padedantis vaikams suprasti muziką. Anot E. Gordono (1999), net ir negirdėdamas aplinkoje skambančios muzikos, vaikas mintyse gali ją pajauti ir girdėti. Toks gebėjimas nuo gimimo pradedamas lavinti lygiavertiškai su gebėjimu kalbėti. Ikimokyklinio amžiaus vaikams vienas iš pagrindinių uždavinių tampa mokymasis kalbėti. Darželyje bendraudamas vaikas vis sparčiau vysto savo kalbą išmokdamas naujų žodžių tarimo ar net jų pavaizdavimo. Kalbėjimą, žodžių tarimą galima paversti ritmiškais žodžių ar skiemenų junginiais. Tad muzika čia atlieka svarbų vaidmenį. Dainuodamas vaikas mokosi ne tik naujų žodžių, kalbėjimo, bet lavina ritmiką, intonavimą, artikuliaciją, dikciją, kvėpavimo bei balso valdymą (Jareckaitė, 2010).

Taigi, muzikinio ugdymo uždaviniai darželyje turi atitikti vaikų amžiaus tarpsnį. Muzikiniu ugdymu darželyje siekiama ne tik ugdyti vaiko muzikinius gebėjimus, suvokimą apie muziką, bet ir siekiama ugdyti vaiko supratimą, sąmoningumą, ugdyti drausmę, savikontrolę siekiant įgyvendinti vienokius ar kitokius tikslus ar uždavinius, kurie padeda vaikui tobulėti ir plėtoti savo sugebėjimus.

1.3. Muzikinio ugdymo ikimokykliniame amžiuje formos ir būdai

Šiomis dienomis muzikinis ugdymas tampa vis originalesnis, įgauna įvairių ugdymo formų. Muzikinis ugdymas nebėra vien tik tradicinis. Vis labiau populiarėja netradicinis ugdymo modelis, kai muzikinio ugdymo pradedama mokytį prenataliniu laikotarpiu, įvairių neformalių

muzikinių užsiėmimų su kūdikiais metu. Muzikinis ugdymas tampa prieinamas visiems įvairių poreikių, gabumų ar net sutrikimų turintiems vaikams formalių ir neformalių užsiėmimų metu.

A. Vilkelienė (2003) teigia, kad norint ugdyti ikimokyklinio amžiaus vaiką, būtina atlikti tyrimą. Tai būdas, padedantis ištirti vaiko gabumus, atlikti atvejo analizę ir kiekvienam vaikui numatyti tikslus. Tik tada ugdymas tampa kryptingas ir tikslingas, atitinkantis kiekvieno vaiko asmeninių sugebėjimų lygį.

Ikimokykliniame amžiuje muzikiniame ugdyme vyrauja aktyvi muzikos mokymo forma, kurią sudaro įvairūs šokiai, rateliai bei žaidimai (Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2014). Muzikiniame veiklos procese dainavimas yra pati populiariausia ir prieinamiausia muzikinės veiklos sritis. Tačiau į ugdymo procesą darželiuose taip pat įeina ir ritmikos, muzikos suvokimo mokymas bei vaikų kūrybos puoselėjimas (Denišienė, 2006). Norint, kad vaikas patirtų sėkmę muzikiniame ugdyme, būtinas muzikinių ugdymo formų parinkimas. Kiekviena muzikinio ugdymo formos rūšis reikalauja vis kitokio muzikinio ugdymo planavimo. Ikimokyklinėse ugdymo įstaigose taikomos tokios muzikinės veiklų formos:

- 1) muzikinės valandėlės;
- 2) muzikinio ugdymo integravimas į kitą veiklą;
- 3) muzika šventėse;
- 4) muzika vakaronėse;
- 5) įvairios muzikinės pramogos;
- 6) vaikų koncertai ir koncertinė veikla darželyje ir už jo ribų.

Labiausiai įsitvirtinusios ugdymo formos darželiuose yra muzikinės valandėlės, muzikinio ugdymo integravimas į kitą veiklą bei įvairi koncertinė veikla. Pagrindinės dalys, sudarančios muzikinę valandėlę, yra dainavimas, muzikos klausymas, grojimas, šokiai ir rateliai, kūrybinės užduotys, muzikinis didaktinis žaidimas. Vaikai mokomi atrasti bendrystę tarp muzikos ir kitų menų, patirti muzikavimo džiaugsmą (Sankauskienė 2009). R. Sankauskienė (2009), kaip vieną iš ugdymo formų, siūlo etnomuziką. Tikslingas etnomuzikos naudojimas ugdyme gali paveikti įvairiapusę vaiko raidą, kadangi būtent etnomuzika buvo kuriama ne tik laisvalaikio praleidimui, bet ir ugdymui. Ši muzika buvo kuriama atsižvelgiant į vaikus, jų amžių ir psichofizines galimybes. Dainavimas yra vienas iš pagrindinių būdų ugdant ikimokyklinio amžiaus vaiką. Dainuodamas vaikas mokosi ne tik tarti, kalbėti, bet ir susipažįsta su įvairiais vaizdiniais, leidžiančiais įsivaizduoti gamtą, gyvūnus, užsiėmimus, o tai skatina vaikų vaizduotę ir kūrybiškumą.

Dainavimas ikimokykliniame amžiuje yra viena prieinamiausia ir populiariausia veikla. Tad R. Girdzijauskienė (2003) pirmiausia siūlo, mokant vaikus dainuoti, išanalizuoti dainą kartu su vaikais. Aptarti, kokia dainos nuotaika, žodžių prasmė, ką įsimena bei supranta vaikai, koks

ryšys tarp muzikos ir teksto, kokie svarbiausi dainos momentai, kaip reikia perteikti vienokios ar kitokios dainos nuotaiką, bandyti atlikti dainą įvairiais būdais, skatinti išreikšti muziką kūno judesiais, veido išraiška. Taip vaikai bus mokomi ne tik suprasti dainą, bet ugdyti muzikinį suvokimą bei mokysis atlikti dainą, aktyviai dalyvaus diskusijoje, dalinsis savo mintimis, kalbės, kas yra labai svarbu ikimokykliniame amžiuje. Improvizavimas bei muzikos klausymas, ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus, yra nemažiau svarbūs už dainavimą. Improvizuodamas vaikas mokosi eksperimentuoti įvairiais garsais, susipažįsta su įvairiais instrumentais, jų tembrais, supranta, kad improvizuojant, kaip ir dainuojant, galima kurti įvairias nuotaikas. Tokiu būdu jie pradeda pažinti garsus, kurie gali perteikti spalvą, mokosi ritmuoti, ima suprasti, kad instrumentai bei garsai gali taip pat pasakoti istorijas, kaip pasakoja dainuojantis žmogus ar vaikas. Klausydamas vaikas ugdo savo vaizduotę, atpasakoja tai, ką girdėjo, kokias emocijas patyrė, išmoksta judėti pagal tam tikrą muziką, suvaidinti muzikos nuotaiką (Girdzijauskienė, 2003). Dainavimas, improvizavimas ir muzikos klausymasis yra labai glaudžiai susiję. Užsiėmimų metu taikomos šios veiklų rūšys padeda atsiskleisti įvairių sugebėjimų vaikams.

Z. Rinkevičius (2006) teigia, kad vaikų nereikia apkrauti vien klausos, ritmo ar kitų muzikos elementų įsiminimu, nes vaiko veikloje, kaip ir muzikoje, turi vyrauti žaidimai. Z. Rinkevičius (2006) remiasi R. K. Sawyerio tyrimais, kuriais atskleidė, kad žaisdami vaikai improvizuoja. Žaisdamas vaikas kaupia naują patirtį, mokosi judėti, kalbos, elgesio taisyklių. Bendraudamas ir žaisdamas su kitais bendraamžiais vaikas lavina savo intonacinę bei leksinę kalbą, o visa to nesugebėtų padaryti be sugebėjimo improvizuoti. S. Jareckaitė (2010) remiasi E. Ž. Dalkozo (1920) teorija ir teigia, kad vienas iš muzikinio ugdymo būdų ugdant ritmikos yra žaidimas, kurio metu vaikui turi pasireikšti tam tikrų emocijų. Tai, ką jaučia vaikas, kokias emocijas jis išreiškia, būtina susieti su judesiu ir vidiniu pasitenkinimu. Gera vidinė būseną ir emocija formuoja norą mokytis, skatina norą bandyti, interpretuoti ir improvizuoti.

Vokiečių pedagogas bei kompozitorius Karlas Orfas (1950), pasirėmęs E. Ž. Dalkrozo (1920) teoriniu aspektu, sukūrė savo muzikinio ugdymo sistemą, kurios tikslas grupinės improvizacijos, kūrybos ir muzikavimo metu ritminiais, melodiniais ir kitais būdais sužadinti teigiamas vaiko emocijas, jo žmogiškąją esmę. K. Orfo (1950) muzikinio ugdymo sistemoje svarbiausias yra muzikavimas paprastais muzikos instrumentais, kūno perkusijos naudojimas, šokis ir muzika, kūrybos ir improvizacijos ryšys, žaidimai ir patarlės. K. Orfo sistemoje svarbios taisyklės, kurios reikalingos muzikuojant, nes be jų muzikavimas tampa nereikšmingas. Tad vaikai šios sistemos būdu ne tik pažįsta instrumentus, mokosi ritmuoti ar kitų muzikavimo formų, bet laikosi disciplinos, taisyklių, lavina ne tik muzikinę klausą, bet ir mokėjimą įsiklausyti vienas į kitą (Jareckaitė, 2010).

Apibendrinant galima teigti, kad mokant ikimokyklinio amžiaus vaikus yra labai įvairių būdų ir formų. Norint tinkamai ugdyti vaikus, galima pasitelkti tuos būdus ir formas, kurios, pedagogo nuomone, tinka vaikams, su kuriais jis dirba. Svarbiausias aspektas – tai procesas, pažinimas, tikslo siekimas. Svarbu įvertinti vaikų amžių, atsižvelgti į jų raidos dėsningumus ir organizuoti muzikini ugdymą taip, kad būtų pasiekti kuo geresni kiekvieno vaiko asmeniniai rezultatai.

1.4. Ikimokyklinio amžiaus tarpsnio psichosocialinė raida

Ikimokyklinis amžiaus tarpsnis yra sunkus tuo, kad formuojasi vaiko ne tik muzikinis, bet ir meninis skonis, įgyjami ir ugdomi nauji gebėjimai. Šiam amžiaus tarpsniui svarbus kryptingas ir apgalvotas mokymas. Nuo pat pirmųjų gyvenimo metų svarbu lavinti vaiko vaizduotę, klausą, mokinti atpažinti spalvų ir formų įvairumą tam, kad būdamas suaugęs, domėtusi ir suprastų muziką (Deniušienė, 2006).

Remiantis Lietuvos švietimo dokumentais (2018), į ikimokyklinio ugdymo įstaigą vaikai priimami nuo gimimo iki 5-6 metų. Ikimokyklinėje grupėje vaikai mokosi tol, kol perkeliami į priešmokyklinę grupę. Ikimokyklinio amžiaus vaikai, pagal R. Žukauskienę (2012), priskiriami antrajai ir trečiajai psichosocialinės raidos stadijai. Antrajai stadijai priskiriami vaikai iki trijų metų, trečiajai - nuo trijų iki šešerių metų. Antrosios stadijos vaikai mokomi savarankiškumo, ugdomas pasitikėjimas savimi, socializacija. Autorė akcentuoja, kad šio amžiaus vaikai yra labai jautrūs, tad net menkiausias juokas iš vaiko gali jį priversti susigėsti ir įgyti nepasitikėjimą savimi. Šio amžiaus tarpsnio vaikams svarbus ribų nustatymas. Vaikas privalo žinoti ir suprasti, ką jis gali ir sugeba padaryti. Be ribų ir tam tikrų susitarimų vaikas gali pradėti elgtis impulsyviai, neįvertindamas savo sugebėjimų. Trečiosios stadijos vaikai priskiriami žaidimų metams. Šio amžiaus vaikams būdingas tikslo siekimas ir iniciatyva. Autorės teigimu: „Šis amžius turi būti skirtas žaidimui, o ne formaliam mokymuisi (R. Žukauskienė, p.68)“. Tad ugdymas ir jo principai turi būti paremti žaidimo formomis, kad vaikas lengviau priimtų naują informaciją, ją įsisavintų ir būtų iniciatyvus. Tam pritaria ir O. Deniušienė (2006) teigdama, kad būtina skatinti ikimokyklinio amžiaus vaikų iniciatyvumą, savarankiškumą, kūrybiškumą ir kt.

Z. Rinkevičius (2006), analizuodamas ikimokyklinį amžiaus tarpsnį, išskiria ankstyvąją ir viduriniąją vaikystę. Šio amžiaus metu pradeda formuotis vaiko asmenybė, tad ugdymas turi būti visuminis. Šiuo laikotarpiu vaikas tobulina savo įgimtas ir įgytas galias, tokias kaip: motoriką, kalbą, mąstymą, dėmesį, emocijas, vaizduotę, valią. Šios visos vaikui priklausančios galios dirba ir funkcionuoja kartu, tad ir turi būti tobulinamos kartu.

Anot K. Hille (2015), vaiko raida skirstoma į keturis raidos etapus:

- 1) motorikos raida;
- 2) kalbos raida;
- 3) kognityvinė raida;
- 4) socialinė ir emocinė raida.

Visi raidos etapai yra atskiri komponentai, papildantys vienas kitą. Gimęs vaikas nuo pirmųjų savo gyvenime judesių jau pradeda lavinti stambiają ir smulkiąją motoriką nuo pirštų, plaštakos ar viso kūno judinimo, pasukimo. Metams bėgant šios sritys vis labiau lavinamos ir stiprinamos. Trečiosios stadijos, pagal R. Žukauskienę (2012), ir vidurinėsios vaikystės, pagal Z. Rinkevičių (2006), vaikų smulkiąją motoriką gali būti lavinama atskirais pirštais mokantis paspausti pianino klavišus. K. Hille (2015) teigimu, ikimokykliniame amžiuje sparčiausiai lavėjanti sritis yra kalbėjimas. Tad svarbu didelį dėmesį skirti žodžių tarimui, artikuliacijos bei dikcijos lavinimui. Svarbi ir kognityvinė raida, kurios metu ikimokyklinio amžiaus vaikui būtina suteikti sąlygas mąstyti. Mąstymas, sudėtingų situacijų valdymas, problemų sprendimo būdai lavina ne tik kognityvinę raidą, bet ir socialinę, emocinę, kadangi vaikas išmoksta bendrauti ir komunikuoti su kitais bendraamžiais, pedagogais, tėvais. Socialinės ir emocinės raidos metu ugdoma empatija, emocijų valdymas.

M. Pileckaitė – Markovienė (2004) vaiko raidą skirsto pagal amžių: 2 – 4 metai ir 4 – 6 metai. Šių metų vaikai priskiriami ikimokykliniam amžiui. 2 – 4 metų vaikas save vertina labai teigiamai. Vaiko „aš“ yra svarbiausias, todėl jo elgesys ar emocijos yra individualūs, suformuoti savarankiškai. Vaikas turi būti mokomas savikontrolės, kadangi nepatenkinus poreikių ar nutikus menkiausiai nesėkmei, jis nusivylimą išreiškia įvairiomis emocijomis. Šių metų vaikus galima lyginti su perfekcionistais, nes matydami suaugusio žmogaus pavyzdį, jie nori mėgdžioti vyresnius, siekti pripažinimo, todėl reikia ugdyti kantrybę, savikontrolę, savireguliaciją bei emocijas. 4 – 6 vaiko gyvenimo metai tarsi mažas žingsnis paauglystės link. Vaikai pradeda skirstyti vieni kitus pagal lytį – berniukas ar mergaitė. Tai tinkamas amžius ugdyti toleranciją, empatiją, atsakomybę už atliktus savo veiksmus, pasakytus žodžius.

Vytautas Černius (2006) 2 – 6 vaiko gyvenimo metus įvardija kaip priešmokyklinius metus arba ankstyvąją vaikystę. Pedagogas remiasi E. Eriksono teorija ir vaikų amžiaus tarpsnius skiria į asmenybės amžiaus tarpsnio krizes:

- 1) gyvenimo krizė;
- 2) pasitikėjimo ir nepasitikėjimo krizė;
- 3) gėdos ir savarankiškumo krizė;
- 4) savarankiškumas;
- 5) iniciatyva ir kaltės jausmas;
- 6) gyvenimo užduotys;

- 7) biologinis pradai;
- 8) kultūriniai reikalavimai individas;
- 9) mokomasis momentas.

Išsprendus visas ankstyvosios vaikystės krizes, vaikas yra pasiruošęs žengti į kitą raidos etapą. Šias krizes, anot autoriaus, patiria visi vaikai, todėl tai yra kiekvieno vaiko raidos gyvenimo etapo dalis, kurias reikia šalinti. Tai žingsniai, kuriuos peržengęs vaikas auga ir tobulėja.

A. Juodaitytė (2003) teigia, kad ikimokyklinis amžiaus tarpsnis arba ikimokyklinė vaikystė trunka nuo 3 iki 7 metų. Autorė teigia, kad šiame ilgame laikotarpyje itin svarbus vaikų socializacijos aspektas. Šiuo laikotarpiu vaikai, plėsdami akiratį, įsitraukia į suaugusiųjų žmonių gyvenimą, žaidžia vaidybinius žaidimus, mokosi ir kopijuoja suaugusių žmonių gyvenimą. Šis laikotarpis svarbus tuo, kad vaikai mokosi bendrauti su bendraamžiais, ugdo tarpusavio santykius su vaikais bei suaugusiais – tai jų socializacijos ugdymosi periodas. Ikimokyklinio amžiaus vaikams būdinga elgesio bei įvairių emocijų kaita. Būtent šio amžiaus tarpsnio vaikams reikia pradėti formuoti savimonę. E. Aceti (2016) pabrėžia, kad vaiko emocinį ugdymą reikia puoselėti nuo mažens. Pirmiausia tuo rūpintis turi tėvai, tik vėliau prie šio darbo prisijungia pedagogai. Ugdydami vaiko emocinį intelektą, tėvai ir pedagogai turi ne pabrėžti vaiko emocijas, bet kalbėti apie patiriamas emocijas. Tokiu būdu vaikas pradės interpretuoti ir suprasti kitų žmonių ir savo patiriamas emocijas, patiriamų emocijų priežastis. Autorius išskiria pirmuosius dvejus vaiko gyvenimo metus ir teigia, kad per juos ypatingai greitai vystosi vaiko fizinė raida: stiprėja raumenys, koordinacija, psichomotorinis elgesys, nervų sistema, socialinis savarankiškumas. Vaikui augant, visi šie procesai ryškėja ir tvirtėja. Ikimokyklinio amžiaus vaikas mokosi naudoti simbolius, todėl žaidimas yra pagrindinė simbolių mokymosi priemonė. Pasitelkiant kūrybinius ir vaidybinius žaidimus vaikas gali pakartoti kasdieninę suaugusiųjų gyvenimo veiklą, kopijuoti atliekamus veiksmus. Naudojant nekonkrečius žaislus ar daiktus, atspindinčius būsimą veiksmą, bet pasitelkiant vaizduotę, įsivaizduojant, koks tai daiktas, į simbolinį žaidimą galima įtraukti suaugusius ir vaikus. Taip vaikas ugdo savo gebėjimus kurti ryšius tarp objektų ir žmonių.

Pasak A. Juodaitytės (2003), vaikystės periodas yra beveik svarbiausias, kadangi vyksta bendras žmogaus vystymasis. Šis vystymasis turės didelę reikšmę ateityje tobulinant bet kokias sritis. Šiuo periodu susiformuos vaikų psichika, kuri nulems elgesį, taip pat lavės socialiniai įgūdžiai, kurie padės socializuotis visuomenėje. Autorė pabrėžia, kad ikimokyklinis amžius yra skirtas vaikų kūrybinei raiškai, todėl vaiko mąstymo, logikos bei socialinių ryšių formavimui didelę reikšmę turi konstravimas, piešimas, žaidimai. Tai padeda ugdyti vaikų kalbą ir vaizduotę.

Net ir patiems mažiausiems ikimokyklinio amžiaus vaikams dainavimas yra neatsiejama ugdymo dalis, kuri ugdo ne tik muzikinius sugebėjimus, bet ir vaikų kalbą. Vaikus reikia mokyti nesudėtingų melodijų, kurias galėtų lengvai įsiminti, dainuoti ir niūniuoti. Dainuodamas ir

niūniuodamas, atlikdamas judesius pagal muzikos ritmą, vaikas mankština savo raumenis (Balčiūnienė, 2001).

Apibendrinant ikimokyklinio vaikų amžiaus tarpsnį, galima teigti, kad šio amžiaus tarpsnio vaikai pasižymi natūraliu polinkiu mokytis. Jie nepaprastai greitai mokosi ir tobulėja kiekviename gyvenimo žingsnyje, nes tai jų prigimtinė galia. Jie labai imlūs bet kokiai informacijai, tad ugdant ikimokyklinio amžiaus vaiką ir siekiant aukšto rezultato svarbu suvokti vaiko kitoniškumą ir tinkamai įvertinti gebėjimus. Šio amžiaus tarpsnio vaikui, taikant žaidimo metodus, svarbu nustatyti taisykles bei ribas, kurių jis privalo laikytis.

2. ĮTRAUKUSIS UGDYMAS ESMINĖ MUZIKINIO UGDYMO FORMA

„Organiškas žmogaus ir muzikos ryšys užsimezga kiekvienoje pradėtoje gyvybėje ir išlieka nepaisant ligos ar neįgalumo. Todėl kiekvienas žmogus reaguoja į muziką ir geba kurti muzikinius ryšius.“ (Aleksienė, 2016, p.37).

2.1. Įtraukiojo ugdymo paskirtis

Įtrauktį arba inkliuziją galima suprasti kaip toleravimo filosofiją. Įtrauktis – tai sudėtingas metodas, kurio metu susiduria skirtingi žmonės ir jų įpročiai, požiūriai, interesai bei vertybės. Dabartinė visuomenė yra raidos tarpsnyje, kuomet švietimas yra neatsiejama gyvenimo dalis, prieinama kiekvienam asmeniui. Įtraukusis ugdymas šeimą bei ugdymo įstaigą skatina dirbti ir veikti kartu. Įtraukusis ugdymas skirtas sudaryti palankias sąlygas mokytis bet kokių poreikių turinčiam vaikui ar suaugusiajam. Įtraukiamame ugdyme svarbus asmens su SUP¹ ar kitokiais poreikiais įtraukimas į ugdymą, kuris vyksta kartu su asmenimis, neturinčiais ypatingų ugdymosi poreikių. Šio ugdymo paskirtis yra rengti vaiką kaip asmenį, kuris gyvens ir suvoks pliuralistinės visuomenės svarbą ir reikšmę šiuolaikinėje visuomenėje. Taip pat kurs tolerantišką aplinką, skatinančią dirbti ir bendradarbiauti įvairių poreikių turinčius vaikus, skatins jų tarpusavio partnerystę, neatskiriant ir neatribojant jų nuo ugdymo, skirto visiems. Asmuo, įtrauktas į tokį ugdymą, skatinamas tapti socialiai už save atsakingu visuomenės nariu, galinčiu komunikuoti su kitais bendruomenės nariais, kurti santykius, susidraugauti su kitais vaikais, siekti tikslų ugdymo procese, integruotis bei jaustis mažiau priklausomu nuo kitų asmenų (Ruškus, 2002).

Įtraukusis ugdymas ne tik įtraukia vaikus ir suaugusiuosius į socialiai tolerantišką erdvę, bet ugdo bei skatina vaikus priimti į savo aplinką asmenis, turinčius SUP, kitokius poreikius, išvaizdą, kalbą, priklausančius skirtingam socialiniam sluoksniui ir pan. Taip jie tampa tolerantiškesni, nediferencijuoja žmonių dėl vienokių ar kitokių jų skirtumų (Kunskienė, 2018).

Įtrauktį Lietuvoje padeda gerinti projektas „Mokykla visiems“. Jo tikslas – vaikų su SUP poreikiais visapusiškas ugdymas mokykloje. Svarbūs ne tik tam tikri įgūdžiai, žinios, bet ir bendravimas, savęs pažinimas, ugdymosi procesas, o ne galutinis ugdymosi rezultatas. Čia svarbi visapusiška mokinių lygybė. Svarbu, kad vaikams mokslas teiktų džiaugsmą, jie pažintų savo stipriąsias puses ir, atradę savo stipriąją pusę, jaustųsi sugebantys bei reikalingi (Labinienė, 2003).

Šis projektas svarbus ne tik mokykloje, bet ir ikimokyklinio ugdymo įstaigose.

¹ SUP – (sutr.) specialieji ugdymo(si) poreikiai.

„Inkluzinio švietimo tikslas – padidinti švietimo prieinamumą ir skatinti veiksmingą visų mokinių, kuriuos sistema linkusi atskirti, galimybių plėtrą ir savo ugdymosi potencialo realizavimą.“ (Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra, 2009, p. 15). Norint užtikrinti, kad ugdymo procesas būtų teigiamas ir veiksmingas, būtina laikytis suformuluotų strateginių nuostatų. Parengti individualų ugdymo planą vaikams, turintiems išskirtinių poreikių tam, kad jie taip pat turėtų galimybę, padedant tėvams bei pedagogams, tobulėti; parengti mokytoją darbui su įvairių poreikių vaikais; skatinti tėvų ir vaikų įsitraukimą į ugdymo procesą bei ugdymo proceso metu iškilusių klausimų aptarimą; siekti, kad visi mokiniai, dalyvaudami ugdymosi procese, mokintųsi mokytis, o ne įgytų konkrečių žinių; individualizuoti kiekvieno vaiko ugdymosi procesą pagal jo asmeninius sugebėjimus taip, kad jis suprastų ir sugebėtų įveikti iškilusias kliūtis savarankiškai (Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra, 2009).

Viena iš įtraukiojo ugdymo paskirčių ugdyti toleranciją tarp vaikų ir visų asmenų, dalyvaujančių ugdyme. R. Sabaliauskienė (2004) teigia, kad jau 3 – 5 metų vaikas sugeba vertinti ir pasirinkti grupės draugus, išsakyti ir išreikšti savo mintis ir požiūrį. Ir būtent čia pradeda atsispindėti vaikui daromas poveikis, kuris suformuotas šeimoje. Ugdant toleranciją ikimokyklinio amžiaus vaikui svarbu, kad pedagogo ir tėvų požiūriai sutaptų. Vaikas perima šeimos ir pedagogų vertybes, tad svarbus vaidmuo atitenka suaugusiajam, kuris ugdo ikimokyklinio amžiaus vaiką. Vaikai labai greitai įsisavina tai, ką mato aplinkoje, todėl svarbu tiek pedagogams, tiek tėvams suvokti, kad jie yra nuolatos stebimi vaiko. Jie turi elgtis taip, kaip nori, kad elgtųsi vaikas (Sabaliauskienė, 2004).

Apibendrinant galima teigti, kad įtraukiojo ugdymo paskirtis yra ugdyti kūrybišką ir už save socialiai atsakingą asmenį, pagal savo asmeninius sugebėjimus galintį spręsti vienokius ar kitokius klausimus, dalyvaujantį įvairiose veiklose bei save realizuojantį, įsiliejantį į socialinį gyvenimą bei gebantį būti reikšmingu visuomenės nariu. Tokiu būdu ugdoma aplinkinių žmonių tolerancija, neignoruojami ir nediferencijuojami išsiskiriantys asmenys. Vaikai įtraukiami į įtraukujį ugdymą, skatinamas visų vaikų, priklausančių kitai tautai, religijai, rasei, skirtingo amžiaus, lyties, fizinio pasirėngimo ar socialinės grupės, bendravimas ir bendradarbiavimas.

2.2. Įtraukiojo ugdymo patirtis užsienio šalyse

Įtraukusis ugdymas į Lietuvą atkeliavo iš Skandinavijos šalių. Pasak J. Ruškaus (2002), Skandinavijoje dar 1950 metais buvo įvestas normalizacijos principas, kurio tikslas – suteikti žmonėms, turintiems psichikos sutrikimų, tokias pat lygias teises kaip ir sveikiems piliečiams. Normalizacijos principo tikslas – sukurti normalias ir įprastas gyvenimo sąlygas neįgaliems žmonėms. Toks žmogus gali pats valdyti savo dienos ritmo laiką, dirbti, planuoti poilsį, turėti

gyvenamąją vietą, minėti šventes, suprasti ir atskirti įvairių amžiaus tarpsnių žmones, gerbia individualius žmonių poreikius, bendravimą tarp dviejų skirtingų lyčių, geba gyventi šeimoje, ieško normalių pragyvenimo sąlygų, gauna visas reikiamas medicinos, socialines ar edukacines paslaugas, kurios yra skirtos sveikiems žmonėms, aktyviai bendradarbiauja su šeimos nariais ir specialistais, yra aprūpintas globa ir teisine priežiūra, gali dalyvauti ugdyme. Šie principai Skandinavijos šalyse padėjo pasiekti puikių rezultatų ir pakeisti visuomenės požiūrį į psichikos sutrikimų turinčius žmones (Ruškus, 2002).

Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijoje, priimtoje Niujorke (2006) ir po kelerių metų patvirtintoje Lietuvos Respublikos Seime, tvirtinama, kad konvencijos tikslas yra sudaryti sąlygas neįgaliems asmenims naudotis įvairiomis žmogaus orumo nežeminančiomis teisėmis, būti laisvais piliečiais bei skatinti aplinkinių žmonių pagarbą šiems asmenims. „Konvencijoje įtvirtinti neįgalių asmenų lygybės prieš įstatymą, laisvės bei saugumo, asmens neliečiamumo reikalavimai, laisvo judėjimo, pilietybės ir savarankiško gyvenimo teisės, teisė į sveikatą, darbą, užimtumą ir išsilavinimą, galimybė dalyvauti politiniame bei kultūriniame gyvenime.“ (Neįgaliųjų teisių konvencija, 2010, p. 1). Dokumentas ugdyme yra labai svarbus tuo, kad gina vaikų su negalia teises į ugdymą, kuris orientuotas į vaikus, neturinčius sutrikimų. Konvencija orientuota į žmones, vaikus su negalia, į jų visapusišką įtraukimą į normalų gyvenimą bei ugdymą (Vaikams apie neįgaliųjų teisių konvenciją, 2015).

Portugalijos švietimo ministerija, bendradarbiaudama su Europos specialiojo ugdymo agentūra, apklausė įvairių šalių neįgalius jaunuolius ir teiravosi jų nuomonės apie inkluzinio – įtraukiojo švietimo sistemą. Lisabonos deklaracijos dokumente atsispindi jaunuolių išsakytos nuomonės. Jaunuoliai tikina, kad jie nori pagalbos, kuri atitiktų jų poreikius, tokių pat teisių, galimybių rinktis, dirbti ir būti tarp visų žmonių. Jaunuoliai tikina, kad inkluzinis – įtraukusis ugdymas vienas geriausių pasirinkimų, kadangi jie turi galimybę rinktis. Inkluzinio ugdymo dėka jie įgauna ne tik socialinių įgūdžių, bet ir gyvenimiškos patirties, nėra izoliuojami nuo išorinio pasaulio, su jais noriai bendrauja ir konsultuoja pedagogai bei kiti specialistai. Su jaunuoliais dirba motyvuoti pedagogai, kurie supranta jų poreikius, suteikia individualią pagalbą. Inkluzinis – įtraukusis ugdymas padeda pritapti pasaulyje, kuriame turintys kitokių poreikių žmonės nebėra izoliuoti ir atskirti nuo aplinkos bei visuomenės (Lisabonos deklaracija, 2007).

Europos specialiojo ugdymo agentūros (2010) duomenimis, 26 pasaulio šalyse buvo vykdomas projektas, kurio tikslas – padėti vaikams ir jų šeimoms skatinti ir gerinti vaikų raidą, sustiprinti šeimų kompetencijas, užtikrinti ir paskatinti šeimų ir vaikų socialinę inkluziją. Šeimoms, kurioms reikalinga pagalba, suteikiamos sąlygos kiek įmanoma pažangiau gerinti vaiko gyvenimo kokybę. Šiam tikslui įgyvendinti įvertinta vaikų, kuriems reikalinga pagalba, sveikatos būklė nuo gimimo iki 6 metų. Šioms šeimoms ir vaikams sudarytos sąlygos paslaugų

prieinamumui bei artumui, paslaugos finansiškai prieinamos ir įvairios, jų metu specialistai suteikia reikiamą pagalbą vaikui. Atlikto projekto duomenys rodo, kad visose šalyse situacija buvo stipriai pagerinta arba pagerinta iš dalies, tad projektas toliau tęsiamas. Ankstyvosios intervencijos vaikystėje tikslas yra susieti vaiką, šeimą bei tarnybas ir kurti įtraukią visuomenę, kuri suprastų šeimos ir vaikų, turinčių specialiųjų ar kt., poreikių, teises. Projekto duomenys atskleidė, kad Lietuvoje, ypač kaimo vietovėse, labai trūksta paslaugų vaikams ir šeimoms, kurios turi vienokių ar kitokių problemų. Tad paslaugų įvairumas, gerumas ir kokybė iš dalies priklauso nuo geografinės padėties.

Norint, kad vaikas, turintis specialiųjų poreikių, kuo efektyviau įsitrauktų į veiklą, būtina sudaryti visas sąlygas, kad vaikas ugdymo proceso metu galėtų viską pajauti, pamatyti, išgirsti, paliesti. Kuo daugiau būtų aplinkoje, kurioje bendrautų su kitais vaikas bei suaugusiais žmonėmis. Specialiųjų poreikių vaikams būtinas patyrimas. Pasak E. P. Kritikos (2012), inkliuzija yra tada, kai specialiųjų poreikių vaikams, atsižvelgiant į jų poreikius, ugdymas yra individualizuojamas ir įtraukiamas į bendrąjį ugdymą su to paties amžiaus vaikais. Inkliuzinis arba įtraukusis ugdymas yra tada, kai susiduria vaikai, turintys vienokių ar kitokių specialiųjų poreikių, ir vaikai, kurie tų poreikių neturi.

Norint įtraukti specialiųjų poreikių turinčius vaikus ir jų šeimas, svarbi intervencija ankstyvajame amžiuje. Intervencijos ankstyvajame amžiuje tikslas nėra padidinti IQ ar pagerinti vystymosi negalią. Intervencijos ankstyvajame ugdyme tikslas – pagerinti paties vaiko ugdymosi galimybes, padėti jam geriau „funkcionuoti“, adaptuotis socialinėje, o vėliau ir profesinėje aplinkoje, mokinti pasirūpinti savimi, ugdyti kasdienio gyvenimo įgūdžius, o ateityje kurti ir asmeninį gyvenimą. Tokiems vaikams ugdymas turi būti individualizuotas, įvertinta jo būklė, paskirti specialistai, padedantys jam siekti visų tikslų. Tačiau vaiko įtraukimas į bendrą ugdymą neturi būti kliūtis kitiems ugdytiniams ar ugdytojams. Ugdymas turi būti suderintas su grupės vaikų rutina, į kurią yra įtraukiamas toks vaikas (McWilliam, 2010).

Įtraukusis ugdymas yra procesas, įtraukiantis žmones į jų pačių tobulėjimą bei asmeninį augimą. Tai socialinis procesas, įtraukiantis vaikus mokintis vieniems iš kitų bei dalintis patirtimis, socialiniais įgūdžiais. Autorių nuomone, įtraukusis ugdymas specialiųjų poreikių vaikus skatina tobulėti, ugdytis ir mokytis. Autoriai akcentuoja, kad dauguma atvejų specialiosios įstaigos vaikams, turintiems specialiųjų poreikių, yra labai gera vieta, kadangi jie jaučiasi patogiai, susiranda draugų su panašiomis ar tokiomis pat problemomis, saugūs ir su visais lygūs. Kitu atveju specialiosiose įstaigose vaikai yra atskirti nuo socialinio augimo bei gyvenimo, suvaržyti bei izoliuoti nuo aplinkos. Taip jie gali tapti dar labiau emociškai pažeidžiami ir augti užsisklėndę (Clough ir kt., 2010).

Vaiko pasiekimai ir asmeninis augimas priklauso nuo santykių ir bendravimo su šeima. Šeima užima labai svarbią vietą, kadangi vaikui, kuriam reikalinga pagalba, reikalingas nuolatinis skatinimas, palaikymas, stabili ir emociškai teigiama aplinka ir būseną. Visa tai daro labai teigiamą poveikį jo asmeniniam augimui. Norėdami padėti vaikui, tėvai turi įsitraukti į veiklą, kurioje dalyvauja jų vaikas, daryti tas pačias užduotis, užsiimti ta pačia veikla, būti toje pačioje erdvėje, kaip ir jų vaikas. Taip kuriami ne tik geri santykiai tarp tėvų ir vaiko, bet ir parodoma, kad tai, ką vaikas daro, rūpi ir yra įdomu kitiems. Šeima turi sukurti rutiną, kurią turi visos šeimos (Pletcher ir kt., 2017).

Apibendrinant galima teigti, kad užsienio šalių autorių patirtys rodo, jog įtrauktis yra ypač svarbus reiškinys šiuolaikinėje visuomenėje. Įtrauktis yra normalus reiškinys, padedantis įvairių poreikių žmonėms ir vaikams gyventi visavertį gyvenimą. Taikant įtraukujį ugdymą, dirbant ir konsultuojantis su įvairių sričių specialistais, vaikui, turinčiam specialiųjų poreikių, suteikiamas orus gyvenimas visuomenėje. Įtraukusis ugdymas padeda formuoti aplinkinių žmonių teigiamas nuostatas, šviečia ir ugdo visuomenės narių savimone.

2.3. Įtraukiojo ugdymo formos organizuojant veiklą darželiuose

„Meninės veiklos būreliai, pamokėlės yra ta veiklos sritis, kurioje specialiųjų poreikių asmuo gali kompensuoti sutrikusias funkcijas“ (Piličiauskas, 2005, p.31).

Ugdymas yra svarbus visiems asmenims. Ir kuo anksčiau jis prasidės, tuo geresni rezultatai bus pasiekti ir tuo daugiau sėkmės vaikas patirs ugdymo procese. Ugdymo tikslas nėra tik paruošti vaiką socialiu visuomenės piliečiu, svarbu nuo pat mažens padėti vaikui gyventi visavertį ir visapusišką gyvenimą (Juodaitytė, 2003).

Gimusio vaiko nervų sistema nėra galutinai susiformavusi. Nervų sistemos neurologinei brandai didelę reikšmę turi aplinka, kuri supa vaiką. Ugdymo aplinka turi būti orientuota į vaiką ir jo poreikius. Geriausią patirtį ir geriausius įgūdžius vaikas įgauna ir kaupia tokioje aplinkoje, kurioje jis gali rinktis. Eksperimentuodamas ar tiesiog žaisdamas vaikas žadina vaizduotę, suaktyvina savo pojūčius. Vaikų vystymasis ir augimas geriausiai vyksta tada, kai pedagogas atsižvelgia ne tik į vaiko pomėgius, bet ir į geresnius ar prasčiau išsivysčiusius jo gebėjimus (Balčiūnienė, 2001).

Jau darželyje turi būti formuojama aplinka, kurioje vaikas matytų žmones, kurie kuo nors nuo jo skirtųsi. Vaikui nuo mažens formuojamos nuostatos, subrandins jo asmenybę ir požiūrį į žmones. Ugdymas ir ugdymo įstaiga yra būtent ta vieta, kur susidūrę skirtingi vaikai gali mokintis vieni iš kitų, pažinti, atrasti (Ruškus, 2002). Tam pritaria R. Labinienė ir kt., (2003) Stulpinas (2004) ir kiti autoriai teigia, kad įtraukusis ugdymas turi prasidėti dar ankstyvajame amžiuje, kai

vaikai auga kartu ir mokosi vieni kitus priimti tokius, kokie jie yra. Ugdant įvairių poreikių turinčius vaikus darželyje svarbus humanistinis požiūris. Toks požiūris leidžia praplėsti patį ugdymą. Ieškomi ir taikomi ugdymo metodai bei individualizuojamos užduotys atsižvelgiant į vaiko bendruosius gebėjimus, amžių, fizinę, psichinę bei socialinę sveikatą. Individualizuota veikla gali būti taikoma ir vaikams, neturintiems specialių ar kitų poreikių. Tad individualizavimą ir integraciją galima laikyti viena kitą papildančiomis funkcijomis, o integravimą – įtraukimą į ugdymą.

Europos agentūros (2014) apklaustų žmonių duomenimis, inkluzija arba įtraukusis ugdymas turi prasidėti darželyje. Norint kurti geresnę kartą, turi būti ruošiami darbai su vaikais žmonės, kurie sugebėtų įvairovę tarp žmonių paversti pozityviu reiškiniu (Europos specialiojo ir inkluzinio ugdymo plėtros agentūra, 2014).

Įtraukiojo ugdymo formų ir būdų galima aptikti autorės O. Monkevičienės (2003) rekomendacijose. Autorė akcentuoja visų vaikų ugdymo svarbą, lygiavertišką, įvairiapusišką ir empatišką bendravimą su visais vaikais, nepaisant jų patirčių ar kultūrinių nuostatų. Įtrauktis ugdyme gali būti taikoma ne tik vaikams, turintiems SUP poreikių, bet ir migrantų, kitakalbiams, kitos rasės, įvairių socialinių sluoksnių, netektį ar skyrybas išgyvenusiems, smurtą ar stiprius išgyvenimus patyrusiems vaikams. Visiems šiems vaikams reikalinga vienokia ar kitokia pagalba, tad jų įtraukimas į ugdymą, rodant, kad jie yra tokie pat svarbūs kaip ir kiti vaikai, yra labai svarbus ir būtinas. Reikia skatinti jų teigiamas emocijas, siekti, kad ugdymas suteiktų džiaugsmo, jie patirtų sėkmę net ir mažuose dalykuose, pozityviai bendrautų ir bendradarbiautų, lavintų kalbą, ugdytų pasitikėjimą kitais žmonėmis ir pačiu savimi (Monkevičienė, 2003).

Bendradarbiavimas ir bendravimas darželyje turi vykti kaip atskira ugdymo forma, kuria siekiama formuoti vaiko asmenybę. Natūraliai sąveikaudamas su aplinka vaikas pradeda pasitikėti aplinka, ryškėja jo, kaip asmenybės, bruožai, jis patiria džiaugsmą kasdieniniuose dalykuose. Pedagogas atsižvelgdamas į vaiko interesus sudaro sąlygas visapusiškam vaiko ugdymui (Juodaitytė, 2003).

Augančiam vaikui muzika skatina ne tik jo socialinius įgūdžius, pasiekimus kasdieninėje veikloje, o vėliau ir moksle, bet ir padeda atspindėti vaiko emocijas bei išreikšti jausmus. Muzikuodamas vaikas stiprina savo ryšį su aplinka, šeima, pedagogais ir bendraamžiais vaikais (Campbell, 2005).

Viena iš įtraukiojo ugdymo formų, padedanti įtraukti visus vaikus į ugdymo procesą darželyje, gali būti taikoma ugdymo muzikos terapija, kurios dėka slopinamas stresas, skatinamas socialumas, stiprinama vaikų imuninė sistema, aktyvinama kalbos raida ir gerinami vaikų motorikos sugebėjimai (Campbell, 2005). Aleksienė (2016) pabrėžia, kad vienas iš pagrindinių tikslų taikant aktyvią muzikos terapiją, dirbant su autistiškais vaikais, yra socializacijos aspektas.

Vienas iš įtraukiojo ugdymo tikslų yra socializacija (Ruškus, 2002; Juodaitytė, 2003). Tad aktyvi ugdomoji muzikos terapija gali būti taikoma įvairių grupių vaikams, nes muzikos terapijos tikslai pritaikyti visiems. Muzikos terapijoje siekiama malonaus muzikavimo, pasitelkiant žaidimo taisykles gerų emocijų, ryšio tarp ugdytinių ir ugdytojų. Svarbu pajauti dvasinį pasitenkinimą, mokytis bendrauti bei patirti mokymosi malonumą. Tad galima pasitelkti ugdomąją muzikos terapiją, nes vaikai skatinami įsitraukti į veiklą, išreikšti save muzikinėse ir kitose veiklose, realizuoti gebėjimus. Tai svarbu ir vaikams, kurie neturi specialių poreikių (Aleksienė, 2016).

Darželyje svarbus pats muzikinio ugdymo procesas, o ne galutinis rezultatas. Taip pat ir muzikos terapijoje nėra svarbus rezultatas. Svarbiausia muzika pasinaudoti kaip priemone, kuri padėtų vaikui pagerinti gyvenimo kokybę, sudarytų sąlygas tapti savarankiškesniu, gerintų jo sveikatos būklę bei socialinę įtrauktį. Muzikos terapija taip pat padeda įgyti muzikinius įgūdžius, tokius kaip: gebėjimas groti instrumentu, ritmavimas, formų suvokimas, manipuliavimas garsais, garso aukščio jautimas. Autorė pabrėžia, kad taikant muzikinės terapijos metodą ir dirbant šiuo atveju autistiškais vaikais muzikinio ugdymo veiklos visiškai atitinka vaikų, neturinčių sutrikimų, ugdymo nuostatas. Ugdant autistiškus ar kitų poreikių turinčius vaikus muzikuojant svarbu mokytis dainuoti, groti muzikos instrumentais, lavinti kūrybiškumą bei klausytis muzikos. Tai svarbu ir vaikams, neturintiems sutrikimų ar specialių poreikių (Aleksienė, 2016). Pasitelkus muzikos terapiją, darželyje į ugdomąją veiklą galima įtraukti visų poreikių vaikus ir jiems skirti vienodas užduotis, kurias jie įsisavintų individualiai, kiek leidžia asmeniniai sugebėjimai.

O. Monkevičienė (2003) darželyje siūlo taikyti meno terapijos metodus ar jos principus, norint vaikui suteikti emocinę ar socialinę paramą. Muzikos priemonės, instrumentai, muzikos proceso eiga tinkama visiems vaikams, muzikinis procesas gali būti derinamas su daile, kai vaikai skatinami išreikšti nuotaiką ar emocijas klausant muzikos ir piešiant. Autorė pabrėžia, kad svarbus pats procesas, kuriame gali būti išreiškiami tiek gražūs, tiek negražūs išgyvenimai. Procesu metu vaikai neturi būti dėl to kritikuojami. Užsiėmimų temos turi atitikti amžiaus tarpsnį, įvairių kompetencijų ugdymą, kelti klausimus, skatinti vaikų emocijas, stiprinti jutiminį suvokimą. Svarbu sužadinti įvairias vaikų emocijas, padėti vaikams atsiskleisti, išreikšti save, atsipalaiduoti arba, priešingai, išgyventi. Autorė akcentuoja, kad jei yra SUP poreikių vaikas, būtina sukurti muzikinėje veikloje ritualus per muziką: kiekvieną kartą dainuoti pasirinktą dainelę, užsiėmimą pradėti ar baigti dainele, kuri būtų kartojama kiekvieno užsiėmimo metu, ritmuoti pasikeitus veiklai. Taip įtraukiami ne tik visi vaikai, bet ir padedama SUP ar net kitakalbiui vaikui jaustis pilnaverčiu, nes dažnai kartojamas melodijas jis įsimena net ir po ilgesnio laiko, patiria džiaugsmą tą patį dainuodamas, muzikuodamas ar ritmuodamas su kitais vaikais kiekvienų užsiėmimų metu (Monkevičienė, 2003).

Dar viena įtraukiojo ugdymo forma darželyje gali būti Marijos Montesori metodika. M. Montesori daug dirbo su įvairių sutrikimų ir poreikių turinčiais vaikais, atliko daug tyrimų. M. Montesori atrado, kad vaiko muzikiniai gebėjimai vystosi iki devynerių metų ir tai priklauso nuo vaiko prigimties ir aplinkos veiksnių, kurie veikia vaiką. Vaiko darbas ir mokymasis turi būti natūralus, savarankiškas, nesiekiant galutinio rezultato. Tad svarbus pats procesas ir tai, kas įgaunama ir ko išmokstama proceso metu. „Spontaniška vaiko intelekto veikla – tai tikras Montesori mokymo metodas. Muzikos pamokėlės – grupinė, o ne kolektyvinė veikla.“ (Jareckaitė ir kt., 2010). Montesori muzikiniai užsiėmimai prasideda tyła, kuria vaikai mokosi išgirsti aplinkos skleidžiamus garsus. Vaikai ne tik nusiramina, bet ir stiprina socialinius jausmus, kas labai svarbu ir įtraukiajame ugdyme. Montesori muzikines ugdymo veiksenas sudaro garsų pažinimas: klausomasi, kas vyksta aplinkoje, bandoma groti su įvairiausiomis medžiagomis, siekiama išgauti garsus. Norint atlikti ritminius užsiėmimus, turi dalyvauti visas vaiko kūnas, nes ritmas derinamas su judesiais. Tokiu būdu ugdomas ne tik vaiko ritmo pajautimas, bet ir lavinama koordinacija, stiprinami raumenys. Grojimas ir muzikavimas instrumentais leidžia ne tik visiems vaikams pažinti instrumentus ir jais groti, bet ir padeda atsiskleisti ir muzikuoti vaikams, kuriems nepavyksta tiksliai dainuoti ir intonuoti. Dainavimas *Montesori* metodikoje vyksta be pritarimo tam, kad vaikai ugdytų savo klausą ir girdėtų aplinką, kitus dainuojančius vaikus. Instrumentai dažnai užgožia dainuojančius, tad šioje metodikoje siūloma pritari instrumentais, kurie neužgožtų vaikų dainavimo. Muzikos klausymasis ir klausos lavinimas, grojimas varpeliais yra vienas svarbiausių šios metodikos elementų. Varpeliai leidžia vaikams tiksliai atkartoti chromatinės gamos garsus, išdėstyti nuo žemiausio gamos garso iki aukščiausio gamos garso. Norint groti, svarbiausia išmokti klausytis aplinkos bei garsų (Jareckaitė ir kt., 2010). Visos Montesori metodikos dalys padeda vaikams ugdyti įvairius muzikinius gebėjimus, sukonzentruoti ir išlaikyti dėmesį, moko dirbti savarankiškai ir grupėse, todėl ši metodika tinka ir įtraukiajam ugdymui.

Apibendrinant galima teigti, kad norint organizuoti įtraukųjį ugdymą darželiuose, būtina atsižvelgti į ugdytinių asmeninius SUP sugebėjimus: individualizuojant jiems užduotis pritraukti prie bendros veiklos darželyje, kad vaikai, neturintys SUP poreikių, neliktų nuošaly. Labai svarbus tampa bendravimas, komunikacija su SUP ar kitakalbais vaikais. Pedagogai turi suprasti tokių vaikų poreikius tam, kad galėtų padėti ir kuo efektyviau įjungti juos į bendrą ugdymą. Kuo didesnė komunikacija ir bendradarbiavimas tarp ugdytinių ir ugdytojų, tuo galima pasiekti geresnių rezultatų.

3. MUZIKOS MOKYTOJŲ POŽIŪRIO APIE IKIMOKYKLINIO MUZIKINIO UGDYMO GALIMYBES TAIKANT ĮTRAUKIOJO UGDYMO BRUOŽUS TYRIMAS

3.1. Tyrimo organizavimas, metodika ir imties charakteristika

Atsižvelgiant į įtraukiojo muzikinio ugdymo reikšmę ikimokykliniame amžiuje, buvo atliktas empirinis tyrimas, kurio tikslas – išsiaiškinti muzikos pedagogų žinias, supratimą ir požiūrį į įtraukiojo ugdymo bruožų taikymą ikimokyklinio amžiaus muzikos pamokėlėse.

Darbo rengimas buvo organizuojamas trimis etapais:

Pirmajame darbo rengimo etape (2018 m. rugsėjis – 2019 m. sausis) buvo formuojama darbo tema, formuojamas tyrimo tikslas ir jo uždaviniai, nagrinėjama ir analizuojama literatūra bei švietimo dokumentai.

Antrajame darbo rengimo etape (2019 m. sausis – 2019 m. vasaris) pataisoma ir papildoma teorinė darbo dalis. Buvo atlikta anketinė mokytojų apklausa.

Trečiajame darbo rengimo etape (2019 m. kovas – 2019 m. gegužė) – atlikta muzikos pedagogų anketinė apklausa, o gauti rezultatai statistiškai analizuojami, formuluojamos darbo išvados.

Šio magistro darbo tyrimas buvo vykdomas Lietuvos mastu, tačiau didžioji dalis atsakiusiųjų iš Šiaulių miesto.

Tyrimo metu buvo siekiama ne tik išsiaiškinti ikimokyklinių įstaigų muzikos pedagogų žinias apie įtraukųjį ugdymą, bet ir atskleisti muzikos pedagogų požiūrį į įtraukiojo ugdymo trūkumus ir privalumus, nustatyti, ar tiriamųjų pedagogų amžius, darbo stažas, kvalifikacinė kategorija turi įtakos jų požiūriui į įtraukųjį ugdymą ikimokykliniame amžiuje.

Atliekant tyrimą buvo apklausti 57 respondentai – 55 moterys (96,5 proc.) ir 2 vyrai (3,5 proc.), dirbantys su ikimokyklinio amžiaus vaikais darželiuose. Respondentams buvo garantuotas konfidencialumas ir paaiškinta, kad surinkti anketos duomenys bus naudojami edukologijos mokslo tobulinimui. Pedagogai sutiko dalyvauti apklausoje ir atsakyti į anketoje pateiktus klausimus.

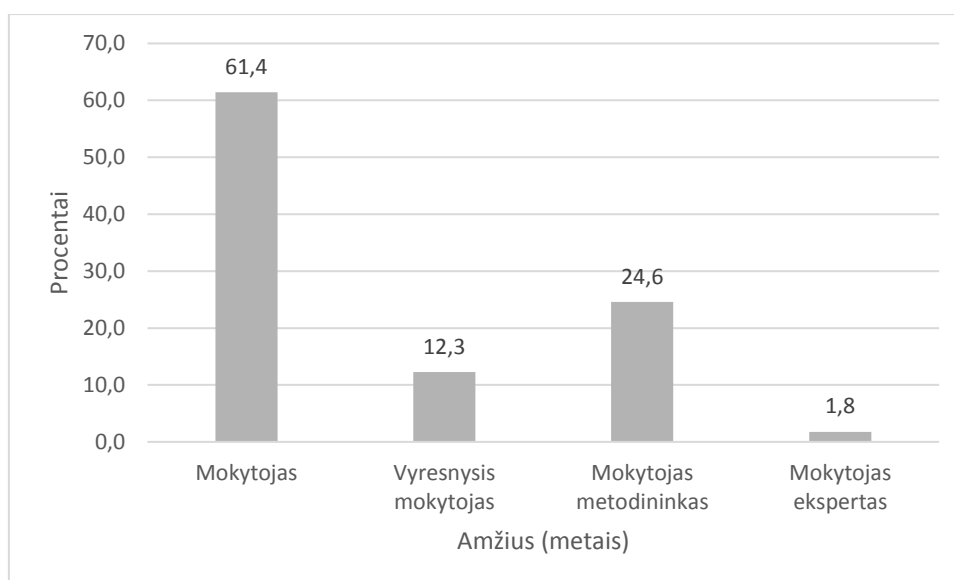
Anketą sudaro trys struktūrinės dalys:

- 1) Paaiškinamas tyrimo tikslas ir jo svarba, užtikrinamas gautų atsakymų anonimiškumas;
- 2) Demografinio pobūdžio klausimai (lytis, amžius, pedagoginis stažas, išsilavinimas, kvalifikacinė kategorija, vietovė, kurioje dirba, įstaigos tipas);
- 3) Diagnostinių klausimų blokai (klausiama apie tai, kas yra įtraukusis ugdymas, ar teko su šiuo ugdymu susidurti, su kokių sutrikimų vaikais teko dirbti, kokios pedagogų

žinios apie įtraukujį ugdymą, kokius metodus naudoja įtraukdami kitakalbį ar fizinę negalią turintį vaiką, kas pedagogui padeda spręsti sunkumus darbe).

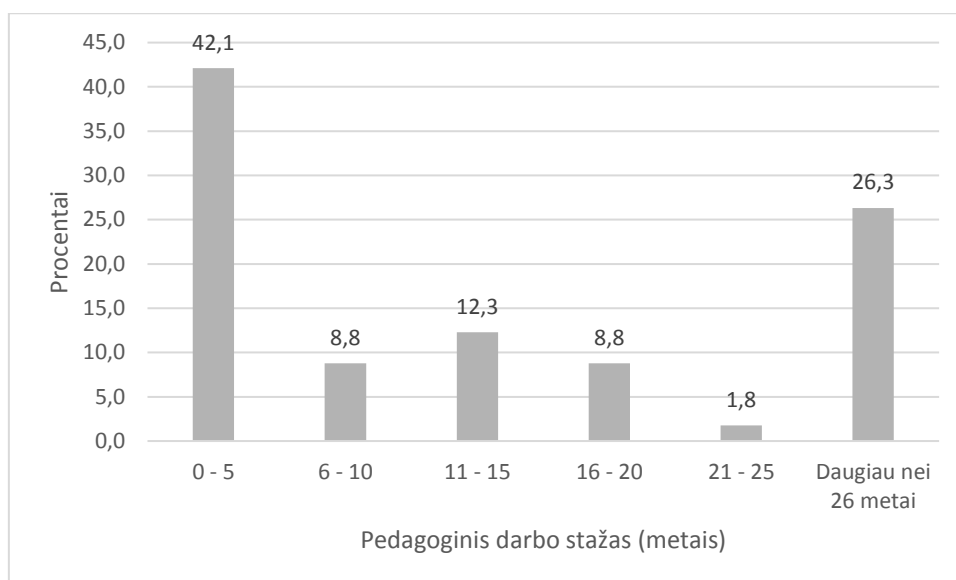
Atsakymams analizuoti ir apibendrinti buvo naudojama Likert'o skalė su penkiais atsakymų variantais: *Tikrai taip, Taip, Nežinau, Ne, Tikrai ne*. Tyrimo metu gauti duomenys apdorojami ir analizuojami naudojant SPSS Statistics programą. Analizuojant gautus rezultatus, buvo rasti statistiškai reikšmingi požymiai, kurie išryškėjo vertinant informantų demografinius duomenis ir teiginius, pateikus diagnostiniuose blokuose. Duomenys laikomi statistiškai reikšmingais, kai Chi kvadrato reikšmė rodo ($p=0,05$).

Analizuojant tyrimo duomenis, buvo išsiaiškinta, kad respondentų amžius svyruoja nuo 20 iki 51 ir daugiau metų. Respondentai pagal amžių išsidėstė taip: 20 – 30 amžiaus grupė (38,6 proc.), 31 ir daugiau amžiaus grupė (24,6 proc.), 31 – 40 amžiaus grupė (21,1 proc.) ir 41 – 50 amžiaus grupė (15,8 proc.). Žr. 1 pav.

1 pav. Muzikos mokytojų pasiskirstymas pagal amžių (N=57)

Analizuojant pedagogų darbo stažą (žr. 2 pav.) paaiškėjo, kad 42,1 proc. respondentų turi nuo 0 iki 5 metų pedagoginį darbo stažą, 26,3 proc. respondentų turi daugiau nei 26 metus darbo stažą, 12,3 proc. respondentų turi 11 – 15 metų darbo stažą, 8,8 proc. respondentų turi po 6 – 10 ir 16 – 20 darbo stažą ir 1,8 proc. respondentų turi 21 – 25 metų darbo stažą.

2 pav. Muzikos pedagogų pasiskirstymas pagal pedagoginį darbo stažą (N=57)

Atlikus anketinę apklausą paaiškėjo, kad net 91,2 proc. respondentų turi universitetinį išsilavinimą, o 8,8 proc. nebaigę aukštosios mokyklos. Galima manyti, kad šie respondentai yra studentai, dirbantys pagal specialybę.

Šiam tyrimui buvo svarbu sužinoti pedagogų kvalifikacines kategorijas. Didžiąją dalį respondentų (net 61,4 proc.) turi mokytojo kvalifikacinę kategoriją (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Mokytojų pasiskirstymas pagal kvalifikacinę kategoriją (N = 57)

Kvalifikacinė kategorija	Respondentų sk.	Proc.
Mokytojas	35	61,4
Vyresnysis mokytojas	7	12,3
Mokytojas metodininkas	14	24,6
Mokytojas ekspertas	1	1,8
Iš viso:	57	100

Norint išsiaiškinti, ar pedagogų požiūriui įtakos turi gyvenamoji vieta, buvo klausama, kur pedagogai dirba – mieste, kaime ar priemiestyje. Didžioji dalis pedagogų 87,7 proc. dirba mieste, 8,8 proc. – kaime ir 3,5 proc. – priemiestyje.

Taip pat respondentai turėjo atsakyti, kur dirba – privačiame ar valstybiniame darželyje. Net 80,7 proc. atsakiusių respondentų dirba valstybiniuose darželiuose, o 19,3 proc. – privačiuose.

Anketoje buvo pateikti 6 diagnostiniai blokai, iš viso 101 teiginys:

- diagnostinis blokas, kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti, kaip pedagogai supranta įtraukijį ugdymą, kiek apie jį žino;
- diagnostinis blokas, kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti, kokia įtraukiojo ugdymo paskirtis;

- diagnostinis blokas, kuriuo siekiama išsiaiškinti, su kokių sutrikimų turinčiais vaikais pedagogams teko dirbti;
- diagnostinis blokas, kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti, kas pedagogams padeda susidūrus su sunkumais.
- Anketoje buvo pateiktos dvi situacijos, kurias pedagogai turėjo įvertinti.

3.2. Tyrimo duomenų rezultatai ir jų analizė

Pirmuoju diagnostiniu bloku buvo siekiama išsiaiškinti, ar pedagogai žino įtraukiojo ugdymo sąvoką, iš kur apie ją sužinojo. Daugiau nei pusė respondentų teigia, kad jiems stinga informacijos apie įtraukijį ugdymą, o 19,3 proc. respondentų nežino, ar jiems trūksta informacijos. Galima manyti, kad jie yra girdėję apie šią sąvoką, tačiau plačiau apie ją nežino ir abejoja dėl savo žinių.

2 lentelė

Pedagogų nuomonė apie tai, iš kur sužinojo apie įtraukijį ugdymą (N=57)

Teiginiai	Taip (proc.)	Nežinau (proc.)	Ne (proc.)
Sužinojau seminarų, konferencijų metu	56,1	1,8	42,1
Teke analizuoti studijų metu	28,1	5,3	66,7
Savarankiškai domėjausi internete	68,4	3,5	28,1
Stebėjau lietuviškas televizijos laidas	17,5	7,0	75,4
Skaičiau naujausią pedagoginę, informacinę literatūrą	57,9	8,8	33,3
Sužinojau iš kolegų	57,9	12,3	29,9
Stinga informacijos apie įtraukiamąjį ugdymą	50,9	19,3	29,9

Pagal lentelėje pateiktus duomenis (žr. 2 lentelę) matome, kad net 68,4 proc. respondentų apie įtraukijį ugdymą savarankiškai domėjosi internete, 56,1 proc. respondentų sužinojo seminarų, konferencijų metu, 57,9 proc. skaitė naujausią pedagoginę, informacinę literatūrą, 57,9 proc. sužinojo iš kolegų. Galima manyti, kad respondentai domėjosi savarankiškai, pasirinkdami priimtinausią informacijos gavimo būdą. Statistiškai reikšmingi požymiai išryškėjo vertinant informantų darbovietę ir teiginius, pateiktus diagnostiniuose blokuose. *Chi kvadrato* reikšmė ($p=0,002$) rodo, kad apie įtraukijį ugdymą iš kolegų sužinojo pedagogai, dirbantys valstybiniuose darželiuose. Tikėtina, kad tie, kurie dirba valstybiniuose darželiuose, informaciją gauna seminaruose, konferencijose ir kt., o privačiuose – apie įtraukijį ugdymą sužino tik iš kolegų. Gal tam turi reikšmės tai, kad valstybinėse įstaigose pedagogų kvalifikacijai skiriama daugiau lėšų (žr. 3lentelę).

Informacijos sklaida apie įtraukijį ugdymą.

Skirtingose švietimo įstaigose dirbančių respondentų požiūrio skirtumai (N=57)

Sužinojau iš kolegų		Taip (proc.)	Nežinau (proc.)	Ne (proc.)
Jūs dirbate	Privačiame darželyje	6 (54,6 proc.)	5 (45,5 proc.)	0
	Valstybiniame darželyje	27 (58,7 proc.)	2 (4,3 proc.)	17 (37 proc.) *

*Požymio reikšmingumo lygmuo: $p < 0,002$

Net 75,4 proc. teigia, kad nestebėjo lietuviškų televizijos laidų šia tema, o 66,7 proc. atsakė, kad studijų metu jiems neteko girdėti apie įtraukijį ugdymą (žr. 2 lentelę). Galima manyti, kad labai stinga arba išvis nėra lietuviškų televizijos laidų, kuriose būtų diskutuojama šia tema. Studijų programose apie įtraukijį ugdymą nėra diskutuojama ir analizuojama arba įtraukusis ugdymas nėra įtrauktas į universiteto muzikos pedagogų rengimo programas. Galbūt taip yra todėl, kad įtraukusis ugdymas yra naujas reiškinys. Statistiškai reikšmingi požymiai išryškėjo vertinant informantų darbo vietą ir teiginį „Teko analizuoti studijų metu“. Chi kvadrato reikšmė rodo ($p=0,004$), kad tie pedagogai, kurie dirba privačiuose darželiuose, studijų metu gavo daugiau informacijos, domėjosi apie įtraukijį ugdymą savarankiškai arba įtraukusis ugdymas buvo įtrauktas į universiteto mokymo programą (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

Respondentų atsakymų skirtumai: darbo vietos ir įtraukiojo ugdymo analizavimas studijų metu (N=57)

TEKO ANALIZUOTI STUDIJŲ METU		Taip (proc.)	Nežinau (proc.)	Ne (proc.)
Jūs dirbate	Privačiame darželyje	2 (18,2 proc.) *	3 (27 proc.)	6 (54,6 proc.)
	Valstybiniame darželyje	14 (30,4 proc.)	0	32 (69,6 proc.)

*Požymio reikšmingumo lygmuo: $p < 0,004$

Siekiant išsiaiškinti, kaip pedagogai supranta, kas yra įtraukusis ugdymas ir kokia yra įtraukiojo ugdymo paskirtis, buvo pateikti teiginiai, kurių duomenys pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė

Pedagogų nuomonė, kas yra įtraukusis ugdymas (N=57)

Teiginiai	Taip (proc.)	Nežinau (proc.)	Ne (proc.)
Neįgaliesiems pritaikytas ugdymas	61,4	21,1	17,5
Mokinio dalyvavimas ugdymo(si) procese	82,4	14,0	3,6
Gabių ir talentingų vaikų ugdymo programa	35,1	33,3	31,6
Individualizuotas ugdymas	40,4	35,1	24,6
Tolerancija ir multikultūrinis ugdymas	75,4	21,1	3,5
Socialinės atskirties (skurdo) mažinimo politika	36,8	38,6	24,6
Asmeninės pažangos ir ugdymo(si) rezultatų gerinimo planas ir priemonės	57,9	26,3	15,8

Didžioji dauguma teigia, kad tai yra mokinio dalyvavimas ugdymosi procese. Galima manyti, respondentai supranta, kad įtraukiajame ugdyme svarbu įvairių vaikų dalyvavimas ugdymo(si) procese, nes visi vaikai yra lygūs, nors ir turi skirtumų. Labai panašiai respondentų atsakymai pasiskirstė teiginiams „*Gabių ir talentingų vaikų ugdymo programa*“ ir „*Socialinės atskirties (skurdo) mažinimo politika*“. Respondentai labai panašiai atsakė į šiuos teiginius: „Taip“, „Ne“, „Nežinau“ pasiskirstė beveik po lygiai. Galima manyti, kad taip pasiskirstė atsakymai todėl, kad daugiau nei pusė (žr. 2 lentelė) respondentų stinga informacijos apie įtraukijį ugdymą. Liūdina tai, kad 35 proc. respondentų mano, jog įtraukusis ugdymas neskatina tolerancijos ir multikultūrinio ugdymo, o net ketvirtadalis teigia, kad nemažina socialinės atskirties (skurdo) ir nedidina asmeninės pažangos. Galima manyti, kad taip atsakė respondentai yra susidūrę su įtraukiuoju ugdymu, tačiau jų patirtys nėra teigiamos dėl elementarių žinių trūkumo. Džiugina tai, kad net 75,4 proc. respondentų mano, jog įtraukusis ugdymas skatina toleranciją ir multikultūrinį ugdymą.

Analizuojant gautus rezultatus, kas pedagogų požiūriu yra įtraukusis ugdymas, buvo rastas teiginio „*Tolerancija ir multikultūrinis ugdymas*“ ryšys su respondentų lytimi. *Chi kvadrato* reikšmė rodo ($p=0,002$), kad moterys, aukščiau nei vyrai, vertina tokias įtraukiojo ugdymo savybes, kaip *tolerancija ir multikultūrinis ugdymas*. Galima daryti prielaidą, kad moterys daugiau domisi įvairesniais ugdymo būdais ir iš dalies taiko įtraukiojo ugdymo bruožus pamokėlių metu.

Teorinėje darbo dalyje buvo kalbama, kad įtraukiajame ugdyme dalyvauja įvairių sutrikimų turintys vaikai. J. Kunskienės (2018) teigimu, į savo socialinę erdvę reikia priimti įvairių poreikių vaikus ne tik tam, kad jiems leistume būti socialiai aktyvia visuomenės dalimi, bet ir tam, kad patys ugdytumėme savo savimone. Todėl pedagogų buvo prašoma įvardinti dažniausiai pasitaikančius ugdytinių įvairaus pobūdžio sutrikimus.

6 lentelė

Pedagogų patirtys, dirbant su įvairių sutrikimų turinčiais vaikais (N=57)

Teiginiai	Taip (proc.)	Nežinau (proc.)	Ne (proc.)
Raidos sutrikimų turintys vaikai	79	7,0	14,1
Intelektu sutrikimų turintys vaikai	52,1	19,3	27,6
Judėjimo ir koordinacijos sutrikimų turintys vaikai	50,8	7,0	42,1
Fizinę negalią turintys vaikai	26,3	7,0	66,6
Kalbos sutrikimų turintys vaikai	73,8	12,3	14,1
Emocijų ir elgesio sutrikimų turintys vaikai	89,5	5,3	5,3
Dėmesio sutrikimų turintys vaikai	86	8,8	5,3
Skirtingų socialinių sluoksnių vaikai	80,7	10,5	8,8
Emigrantų vaikai	50,9	7,0	42,1
Kitataučiai vaikai	38,6	5,3	56,1
Autizmo sutrikimą turintys vaikai	63,2	5,3	31,6
Regos sutrikimų turintys vaikai	49,2	10,5	40,3
Klausos sutrikimų turintys vaikai	19,3	15,8	64,9

Iš gautų duomenų, pateiktų 6 lentelėje, matome, kad didžiajai daliai respondentų teko dirbti su emocijų ir elgesio, dėmesio sutrikimų turinčiais, skirtingų socialinių sluoksnių ir raidos sutrikimų turinčiais vaikais. Mažiausiai respondentams teko dirbti su fizine negalia ir klausos sutrikimų turinčiais vaikais. Galima manyti, kad taip yra todėl, kad šiuos sutrikimus turintys vaikai lanko specialaus pobūdžio ugdymo įstaigas. 19,3 proc. respondentų nežino, ar jiems yra tekę dirbti su intelekto sutrikimų turinčiais vaikais. Tikėtina, kad jie pasirinko šį atsakymą, nes neturi tam tikrų kompetencijų, reikalingų intelekto sutrikimams nustatyti.

7 lentelė

Pedagogų žinių apie įtraukijį ugdymą (įsi)vertinimas (N=57)

Teiginiai	Taip (proc.)	Nežinau (proc.)	Ne (proc.)
Labai stinga žinių apie įtraukijį ugdymą	56,2	21,1	22,9
Įtraukusis ugdymas mane dominanti naujovė	71,9	14,0	14,0
Muzikos pamokėlėse visada taikau įtraukiojo ugdymo formas	33,3	21,1	45,7
Apie įtraukijį ugdymą turiu pakankamai žinių, tačiau manau, kad ugdymo procese jas sunku pritaikyti	22,8	29,8	47,4
Jei muzikos pamokėlių metu laikausi įtraukiojo ugdymo metodų, sunkiai pasiekiu ugdymosi rezultatų	21	40,4	38,6
Naudočiau įtraukiojo ugdymo formas, jei galėčiau pasiekti rezultatą	45,6	33,3	21
Naudočiau įtraukiojo ugdymo formas, bet man reikia daugiau laiko	59,7	28,1	12,3

Pedagogų buvo paprašyta įvertinti savo žinias apie įtraukijį ugdymą. Gauti duomenys pateikti 7 lentelėje. 71,9 proc. respondentų teigia, kad įtraukusis ugdymas yra juos dominanti naujovė, tačiau net 14 proc. teigia, kad jų įtraukusis ugdymas nedomina. Galima daryti prielaidą, kad jų įtraukusis ugdymas nedomina, nes jie nežino, koks tai ugdymas, arba turi patirčių, dėl kurių nenorėtų savo muzikinėse pamokėlėse taikyti įtraukiojo ugdymo. Daugiau nei pusė respondentų pasisakė, kad jiems labai stinga žinių apie įtraukijį ugdymą. Galbūt taip yra todėl, kad jiems nepakako savarankiškai įgytų žinių ir trūko informacijos paskaitų, konferencijų metu ir kt. (žr. 2 lentelė). Šiek tiek mažiau nei pusė respondentų teigia, kad muzikos pamokėlėse netaiko įtraukiojo ugdymo formų. Galima manyti, kad taip yra dėl to, kad jiems stinga žinių. Mažiau nei pusė respondentų pasisako, kad naudotų įtraukiojo ugdymo formas, jei galėtų pasiekti rezultatą, tad galima manyti, kad tiems pedagogams svarbiausia yra ne pats ugdymo procesas, o pasiekti rezultatai muzikos pamokėlių metu. Galima daryti prielaidą, kad taip atsakę pedagogai nežino, jog įtraukiajame ugdyme svarbus yra ugdymosi procesas. Daugiau nei pusė respondentų teigia, kad naudotų įtraukiojo ugdymo formas, bet jiems reikia daugiau laiko. Tikėtina, kad tiems pedagogams svarbus rezultatas, kurį galbūt nori pademonstruoti administracijai ar kt., todėl jiems neužtenka laiko pamokėlės metu taikyti įtraukiojo ugdymo formas.

Statistiškai reikšmingi požymiai išryškėjo vertinant informantų lytį ir teiginį „*Naudočiau įtraukiojo ugdymo formas, bet man reikia daugiau laiko*“. *Chi kvadrato* reikšmė ($p=0,001$) rodo, kad apklausoje dalyvavę vyrai neigia, jog muzikos pamokėlių metu jie taikytų įtraukiojo ugdymo

formas, jei turėtų daugiau laiko. Galbūt jie mano, kad muzikos pamokėlių laikas yra pakankamas, tik nuo žmogaus požiūrio, jo supratimo priklauso, ar jis taikys įtraukiojo ugdymo formas, ar ne. Taip pat galima manyti, kad muzikos pedagogams vyrams atrodo, jog muzikos pamokėlių metu laikas nėra svarbus ir jie mano, kad vaikai, turintys tam tikrų poreikių, turėtų eiti į jų poreikius atitinkančias ir pritaikytas ugdymo įstaigas. Pagal tai, kaip pasiskirstė moterų atsakymai, galima daryti prielaidą, kad moterys į įvairesnio ugdymo taikymą žiūri kur kas palankiau nei vyrai.

8 lentelė

Teiginių apie įtraukųjį ugdymą vertinimas (N=57)

Teiginiai	Taip (proc.)	Nežinau (proc.)	Ne (proc.)
Įtraukusis ugdymas skatina vaikų, tėvų, ugdytojų bei kitų pedagogų bendradarbiavimą	87,4	12,3	0
Įtraukiojo ugdymo idėjos skiriamos kurti tolerantišką ir saugią ugdymosi aplinką	77,2	19,3	3,5
Įtraukusis ugdymas skatina į ugdymo procesą įtraukti skirtingų savybių ir fizinių galimybių vaikus	84,2	15,8	0
Vaikai tarpusavyje yra skatinami bendrauti ir bendradarbiauti	87,7	12,3	0
Įtraukusis ugdymas formuoja nuostatą, kad visi vaikai yra lygūs	78,9	17,5	3,5
Kiekvienas vaikas privalo gauti kokybišką ugdymą, atitinkantį asmeninius gebėjimus	94,7	5,3	0
Įtraukusis ugdymas skatina patyčias bei smurtą	15,8	21,1	63,2
Įtraukusis ugdymas didina socialinę atskirtį visuomenėje	7,1	24,6	68,4
Įtraukusis ugdymas yra abejotina naujovė, dėl kurios svarbos reikia diskutuoti	19,3	38,6	42,1

O. Monkevičienės (2003) teigimu, ugdymas turi būti visapusiškas, lygiavertiškas, empatiškas. Kad pavyktų atskleisti pedagogų požiūrį apie įtraukųjį ugdymą, jiems buvo pateikti teiginiai su nurodytais bruožais, kurie būdingi arba nebūdingi įtraukiamam ugdymui (žr. 8 lentelę). Labai džiugina, kad nei vienas pedagogas nesuabejojo ir neneigia, jog įtraukusis ugdymas skatina vaikų, tėvų, ugdytojų bei kitų pedagogų bendradarbiavimą; įtraukusis ugdymas skatina į ugdymo procesą įtraukti skirtingų savybių ir fizinių galimybių vaikus; vaikai tarpusavyje yra skatinami bendrauti ir bendradarbiauti; kiekvienas vaikas privalo gauti kokybišką ugdymą, atitinkantį asmeninius gebėjimus. Šie duomenys parodo, kad pedagogai yra sąmoningi ir supranta, jog kiekvienas vaikas yra svarbus. Tačiau didelę nuostabą kelia tai, kad net 19,3 proc. pedagogų mano, jog įtraukusis ugdymas yra abejotina naujovė. Galima manyti, kad šį atsakymą pasirinkę respondentai nežino, kas yra įtraukusis ugdymas, nėra susidūrę su šia sąvoka ir šio ugdymo formų netaiko muzikinėse pamokėlėse. Taip pat stebina tai, kad net 15,8 proc. pedagogų teigia, jog įtraukusis ugdymas skatina patyčias bei smurtą, o 7,1 proc. pedagogų teigia, jog įtraukusis ugdymas didina socialinę atskirtį visuomenėje. Tai parodo pedagogų neišprusimą ir nesuvokimą, kas yra įtraukusis ugdymas ir kokia jo paskirtis bei reikšmė. Šiuos atsakymus pasirinkę pedagogai pademonstravo savo nežinojimą. Įtraukiojo ugdymo paskirtis būtent ir yra patyčių bei smurto mažinimo ir socialinės atskirties visuomenėje mažinimo politika. Taip pat galima daryti prielaidą,

kad šiuos atsakymus pasirinkę respondentai įtraukiojo ugdymo formas muzikos pamokėlėse taikė netikslingai, dėl to jų patirtys parodė neigiamą įtraukiojo ugdymo pusę.

Statistiškai reikšmingi požymiai išryškėjo vertinant informantų pedagoginį darbo stažą ir teiginį „*Itraukusis ugdymas skatina patyčias bei smurtą*“. *Chi kvadrato* reikšmė ($p=0,003$) rodo, kad 11 – 15 metų turintys pedagoginį darbo stažą respondentai teigia, jog įtraukusis ugdymas skatina patyčias bei smurtą. Galbūt šie pedagogai bandė taikyti įtraukiojo ugdymo bruožus, tačiau nesėkmingai. Tuo tarpu respondentai, turintys 0 – 5 metų pedagoginį darbo stažą, labiau nei kitų amžiaus grupių atstovai, yra įsitikinę, jog įtraukusis ugdymas yra prevencinė priemonė prieš patyčias bei smurtą. Galima daryti prielaidą, jog šių pedagogų žinios yra naujausios, jie domisi ir šiek tiek žino apie įtraukujį ugdymą ir kuo siekiama jį taikant muzikos pamokėlių metu. Statistiškai reikšmingi požymiai išryškėjo vertinant informantų darbo stažą ir teiginį „*Itraukusis ugdymas didina socialinę atskirtį visuomenėje*“. *Chi kvadrato* reikšmė rodo ($p=0,000$), kad pedagogai, turintys daugiau nei 26 metų pedagoginį darbo stažą, teigia, jog įtraukusis ugdymas didina socialinę atskirtį visuomenėje. Galima manyti, kad tokį didelį pedagoginį darbo stažą turintys pedagogai nebesistengia tobulėti ir nebesidomi ugdymo aktualijomis. Taip pat galima manyti, kad pedagogai patys skirsto, grupuoja vaikus, taip patys juos atskirdami. Džiugu, kad 0 – 5 metų pedagoginį darbo stažą turintys pedagogai neigia, jog įtraukusis ugdymas didina socialinę atskirtį. Akivaizdu, kad mažesnę pedagoginę patirtį turintys pedagogai žino įtraukiojo ugdymo tikslus bei siekius.

Tyrimo metu buvo įdomu sužinoti pedagogų nuomonę apie įtraukiojo ugdymo svarbą ir naudą pedagoginiame procese. D. Campbell (2005) teigimu, vaikui muzikinio pasaulio pažinimas turi suteikti džiaugsmą ir norą išreikšti save. Tai turi būti nenutrūkstantis tobulėjimo procesas, suteikiantis natūralų ugdymąsi ir didinantį norą sužinoti, pažinti ir tobulėti. Įtraukiajam ugdymui svarbus procesas, kurio metu vaikas ugdomas. 9 lentelėje galima matyti, kad visi pedagogai pritaria D. Campbell (2005) teigimui, ir mano, jog jiems svarbu, kad muzikuodami vaikai patirtų džiaugsmą.

9 lentelė

Pedagogų nuomonė apie įtraukujį ugdymą (N=57)

Teiginiai	Taip (proc.)	Nežinau (proc.)	Ne (proc.)
Man svarbiausia laikytis ugdymo programos	45,6	8,8	45,6
Muzikos pamokėlių metu dažnai improvizuoju ir vykdau veiklą taip, kaip sugalvoju	71,9	1,8	26,3
Muzikos pamokėlių metu su vaikais žaidžiu	93	1,8	5,3
Man svarbiausia, kad vaikams ugdymosi procesas būtų įdomus	98,2	1,8	0
Man svarbu, kad muzikuodami vaikai patirtų džiaugsmą	100	0	0
Man svarbu, kad muzikos pamokėlių metu vaikai kuo daugiau bendrautų vieni su kitais	75,4	8,8	15,8
Galvoju apie rezultatą, kurį privalau pasiekti	80,7	10,5	8,8
Man svarbu vaikus laiku paruošti šventėms ir konkursams	79	7,0	14

Jei vaikai programą atlieka prastai, sulaukiu kolegų-replikų	36,8	15,8	47,3
Stengiuosi laikytis užsibrėžto pamokėlės plano	59,7	7,0	33,4
Stengiuosi, kad kiekviena muzikos pamokėlė turėtų struktūrines dalis	64,9	8,8	26,3
Siekdama griežtos disciplinos, sulaukiu administracijos palaikymo	22,8	31,6	45,6
Administracija skatina ugdymo procese pasitelkti įtraukiojo ugdymo elementus	36,8	21,1	42,1
Stengiuosi su vaikais dalyvauti viešuose renginiuose, kad pademonstruočiau ugdymo(si) rezultatus	71,9	12,3	15,8

Tačiau aukščiau pateiktoje 7 lentelėje galime pastebėti kiek kitokią respondentų nuomonę. Beveik pusė respondentų atsakė, jog jie naudotų įtraukiojo ugdymo formas, jei galėtų pasiekti rezultatą. Galima manyti, kad pedagogams daug svarbesnis yra pats ugdymosi rezultatas, bet ne procesas. Taip pat galima daryti prielaidą, kad respondentai mano, kad įtraukijį ugdymą yra per daug sudėtinga taikyti, todėl geriau ignoruoja, netaiko įtraukiojo ugdymo formų ir visą dėmesį sutelkia į norimus pasiekti rezultatus, taip net nesuprasdami, kad nepaiso kai kurių pamokėlėje dalyvaujančių vaikų. Stebina tai, jog didelei daliai pedagogų rūpi rezultatas, tačiau beveik visiems pedagogams svarbu, kad vaikams ugdymosi procesas būtų įdomus, todėl muzikos pamokėlių metu jie su vaikais žaidžia. Žaidimo metodo taikymas muzikos pamokėlių metu ugdymosi procesą padaro įdomesnę, nes ikimokyklinio amžiaus vaikams ugdymą svarbu konstruoti pasitelkus žaidimo formas. Galima daryti prielaidą, kad siekdami gero rezultato (žr. 7 lentelę), pedagogai įtraukia į ugdymą ir vaikų amžiaus tarpsnį atitinkančias žaidimo formas ir taip stengiasi savo pamokėles padaryti įdomesnes. Nustebino tai, kad visiškai po lygiai pasiskirstė respondentų atsakymai teiginiui: „*Man svarbiausia laikytis ugdymo programos*“ (žr. 9 lentelę). Tai reiškia, kad vieni pedagogai laikosi programos ir niekada nuo jos nenukrypsta, o kiti interpretuodami programą muzikinį ugdymą organizuoja taip, kaip jiems patogiu, atsižvelgdami į tam tikras situacijas, vaikus ir jų poreikius. Taip pat galima daryti prielaidą, kad ugdymo įstaigose iš pedagogų yra griežtai reikalaujama įgyvendinti programą ir pademonstruoti rezultatus. Net 36,8 proc. respondentų teigia, jog jie sulaukia kolegų pašaipų, jei vaikai programą atlieka prastai. Tai paaiškina, kodėl tiek daug respondentų galvoja apie rezultatą, kurį turi pasiekti, nes, jų manymu, itin svarbu laiku vaikus paruošti šventėms ir konkursams. Šie pedagogai stengiasi aktyviai dalyvauti viešuose renginiuose, kad pademonstruotų aukštus asmeninius ugdymosi rezultatus. Galbūt pedagogai jaustųsi laisviau, jei nepatirtų pašaipų iš savo kolegų, daugiau dėmesio skirtų pačiam ugdymo(si) procesui, labiau atsižvelgtų į kiekvieno vaiko gabumus, jo poreikius.

Norint išsiaiškinti muzikos pedagogų nuomonę apie įtraukiojo ugdymo metodų taikymą muzikos pamokėlėse, jiems buvo pateikti teiginiai, esantys 10 lentelėje.

Muzikos pedagogų nuomonė apie įtraukiojo ugdymo metodų taikymą

Teiginiai	Taip (proc.)	Nežinau (proc.)	Ne (proc.)
Muzikos pamokėlių metu taikau įvairius įtraukiojo ugdymo metodus	57,9	13,9	22,8
Įtraukiojo ugdymo metodai apsunkina ugdymosi procesą	15,8	33,3	50,9
Įtraukiojo ugdymo metodai trukdo siekti numatytų ugdymo(si) tikslų	4,1	36,8	49,2
Įtraukiojo ugdymo metodai apsunkina galimybes dirbti pagal numatytą planą	17,6	38,6	43,9
Manau, kad įtraukiojo ugdymo metodai skatina vaikus tinginiauti	10,6	26,3	63,2
Manau, kad įtraukiojo ugdymo metodai varžo mokytoją	10,5	33,3	56,1
Įtraukiojo ugdymo metodai padeda atskleisti įvairius vaikų gabumus	68,4	24,6	7
Man sunkiai sekasi išvelgti įtraukiojo ugdymo prasmę	15,8	40,4	43,8

Džiugina tai, kad daugiau nei pusė respondentų atsakė, jog jie muzikos pamokėlių metu taiko įvairius įtraukiojo ugdymo metodus, manydami, kad jie padeda atskleisti įvairius vaikų gabumus. Nors 9 lentelėje galime pastebėti priešingą nuomonę, jog beveik pusė respondentų naudotų įtraukiojo ugdymo formas, jei galėtų pasiekti rezultata, daugiau nei pusė naudotų įtraukiojo ugdymo formas, jei turėtų daugiau laiko. Galima svarstyti, kad vieni pedagogai sąmoningai arba nesąmoningai taiko įtraukiojo ugdymo metodus. Taip pat galima manyti, kad pedagogai įtraukiojo ugdymo metodus taiko kartais, atsižvelgdami į esančią situaciją, kai nereikia ruošti šventėms, renginiams.

Analizuojant lentelės teiginius, buvo gauta *Chi kvadrato* reikšmė ($p=0,004$), kuri rodo teiginio „Įtraukiojo ugdymo metodai padeda atskleisti įvairius vaikų gabumus“ ryšį su pedagogų amžiumi (žr. 11 lentelę). 20 – 30 amžiaus pedagogai mano, jog įtraukiojo ugdymo metodai padeda atskleisti įvairius vaikų gabumus. Tikėtina, kad jauni pedagogai labiau susipažinę su įtraukiojo ugdymu ir žino, kaip ir ką reikia daryti taikant šį ugdymą. 41 – 50 metų amžiaus pedagogai mano, kad įtraukiojo ugdymo metodai nepadeda atskleisti įvairių vaikų gabumų. Galima manyti, kad šio amžiaus pedagogams stinga žinių, todėl jie pasirinko šį atsakymo variantą.

Įtraukiojo ugdymo metodai padeda atskleisti vaikų gabumus. Respondentų atsakymų skirtumai amžiaus aspektu (N=57)

Įtraukiojo ugdymo metodai padeda atskleisti įvairius vaikų gabumus	Taip (proc.)	Nežinau (proc.)	Ne (proc.)	
Jūsų amžius	20-30 metų	19 (86,4 proc.)*	3 (13,6 proc.)	0
	31-40 metų	7 (58,4 proc.)	5 (41,7 proc.)	0
	41-50 metų	4 (44,4 proc.)	1 (11,1 proc.)	4 (44,4 proc.)
	51 ir daugiau metų	8 (64,2 proc.)	5 (35,7 proc.)	0

*Požymio reikšmingumo lygmuo: $p<0,004$

Nors beveik pusė tyrime dalyvavusių respondentų atsakė, jog įtraukiojo ugdymo metodai neapsunkina galimybių dirbti pagal numatytą planą, tačiau 17,6 proc. respondentų mano, kad apsunkina (žr. 10 lentelė). Statistiškai reikšmingi požymiai išryškėjo vertinant informantų darbo stažą ir teiginį „*Įtraukiojo ugdymo metodai apsunkina galimybes dirbti pagal numatytą planą*“. *Chi kvadrato* reikšmė rodo ($p=0,000$), kad respondentai, turintys 0 – 5 metų pedagoginį darbo stažą, mano, jog įtraukiojo ugdymo metodai apsunkina galimybes dirbti pagal numatytą planą. 10 lentelėje matoma, jog būtent tiek metų išdirbę pedagogai sudvejojo ir nežinojo, ar įtraukiojo ugdymo metodai skatina vaikus tinginiauti. Toks pat pedagogų skaičius mano, jog įtraukiojo ugdymo metodai apsunkina galimybes dirbti pagal numatytą planą. Galima daryti prielaidą, kad šie pedagogai mano, jog įtraukusis ugdymas skatina vaikus tinginiauti, o tinginiaujantys vaikai trukdo pedagogui pasiekti numatyto plano. Reikia pastebėti, kad šiems pedagogams labai svarbus rezultatas, kurio jie nori pasiekti pamokėlių metu. Galbūt tam įtakos turi jų maža darbo patirtis ir noras pademonstruoti savo darbo rezultatus kitiems pedagogams (žr. 10 lentelę).

Analizuojant 10 lentelės duomenis matome, kad net 15,8 proc. pedagogų atsakė, jog įtraukiojo ugdymo metodai apsunkina ugdymosi procesą ir galimybes dirbti pagal numatytą planą; jiems sunkiai sekasi įžvelgti šio ugdymo prasmę. Šie rezultatai sutampa su 9 lentelėje esančiais duomenimis ir galima daryti prielaidą, kad šie pedagogai nelinkę atsižvelgti į vaikus, jie labiau paiso savo interesų, jiems svarbu įgyvendinti programą ir pasiekti užsibrėžtų asmeninių tikslų, jie nelinkę išeiti iš savo komforto zonos ir ieškoti įvairesnių ugdymo metodų.

Vertinant teiginio „*Įtraukiojo ugdymo metodai apsunkina ugdymosi procesą*“ pagal respondentų pedagoginį darbo stažą buvo nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai. *Chi kvadrato* reikšmė ($p=0,000$) rodo, kad vyriausioji mokytojų grupė neigia, jog įtraukiojo ugdymo metodai apsunkina ugdymosi procesą. Tikėtina, kad šie pedagogai, turintys didelę darbo patirtį, ugdyme yra taikę įvairių ugdymo formų, būdų bei metodų, todėl žino ir supranta, kad įtraukiojo ugdymo metodai neapsunkina ugdymosi proceso.

12 lentelė

Įtraukiojo ugdymo metodai apsunkina ugdymosi procesą. Respondentų atsakymų skirtumai pagal pedagoginį darbo stažą (N=57)

Įtraukiojo ugdymo metodai apsunkina ugdymosi procesą	Taip (proc.)	Nežinau (proc.)	Ne (proc.)	
Jūsų pedagoginis darbo stažas	0-5	2 (8,3 proc.)	10 (41,7 proc.)	12 (50,0 proc.)
	6-10	0	1 (20 proc.)	4 (80 proc.)
	11-15	4 (57,1 proc.)	1 (14,3 proc.)	2 (28,6 proc.)
	16-20	0	3 (60,0 proc.)	2 (40,0 proc.)
	21-25	1 (100 proc.)	0	0
	Daugiau nei 26 metai	2 (13,3 proc.)	4 (26,7 proc.)	9 (60,0 proc.)*

***Požymio reikšmingumo lygmuo: $p<0,000$**

Daugiau nei 10 proc. atsakė, jog įtraukiojo ugdymo metodai varžo mokytoją ir skatina vaikus tinginiauti. Akivaizdu, kad šie pedagogai nežino, kas yra įtraukusis ugdymas, arba jo formas ar metodus taiko netinkamai, nesuprasdami įtraukiojo ugdymo prasmės (žr. 10 lentelę).

Statistiškai reikšmingi požymiai išryškėjo vertinant informantų darbo stažą ir teiginį „Manau, kad įtraukiojo ugdymo metodai skatina vaikus tinginiauti“. Chi kvadrato reikšmė rodo ($p=0,000$), kad respondentai, turintys daugiau nei 26 metų pedagoginį darbo stažą, mano, jog įtraukiojo ugdymo metodai skatina vaikus tinginiauti. Galima manyti, kad turintys tokį didelį pedagoginį darbo stažą pedagogai yra tapę abejingi, todėl nežinodami arba nesuprasdami apie šį ugdymą mano, kad taikant įtraukiojo ugdymo metodą, vaikai tinginiaus. Galima manyti, kad vyresnio amžiaus pedagogams tiesiog trūksta žinių. Džiugu, kad turintys mažiausią pedagoginį darbo stažą, 0 – 5 metų, nemano, jog įtraukiojo ugdymo metodai skatina vaikus tinginiauti (žr. 13 lentelė).

13 lentelė

Manau, kad įtraukiojo ugdymo metodai skatina vaikus tinginiauti. Respondentų atsakymų skirtumai pagal pedagoginį darbo stažą (N=57)

Manau, kad įtraukiojo ugdymo metodai skatina vaikus tinginiauti		Taip (proc.)	Nežinau (proc.)	Ne (proc.)
Jūsų pedagoginis darbo stažas	0-5	0	6 (25,0 proc.)	18 (75 proc.)
	6-10	1 (20,0 proc.)	0	4 (80,0 proc.)
	11-15	1 (14,3 proc.)	3 (42,9 proc.)	3 (42,9 proc.)
	16-20	0	3 (60,0 proc.)	2 (40,0 proc.)
	21-25	1 (100 proc.)	0	0
	Daugiau nei 26 metai	3 (20,0 proc.) *	3 (20,0 proc.)	9 (60 proc.)

***Požymio reikšmingumo lygmuo: $p<0,000$**

Kaip jau minėta, tyrimo metu pedagogams buvo pateiktos kelios situacijos, susijusios su praktinėmis įtraukiojo ugdymo panaudojimo galimybėmis. Pirmoji situacija, kurią turėjo įvertinti pedagogai: „Grupėje yra ikimokyklinio amžiaus vaikas, kuris su šeima atvyko iš kaimyninės šalies ir kalba tik savo gimtąja kalba. Vaikas smalsus, domisi aplinka, žaislais, grupės vaikais, bet tarpusavyje nei jūs nei vaikai nesusikalba. Kaip turėtų elgtis muzikos vadovas (muzikos mokytojas) su šiuo vaiku? Kaip įtraukti į ugdymo procesą/ į pamokėlę/ užsiėmimą kitakalbį ar emigrantų vaiką?“. Situacijos atsakymai pateikti 14 lentelėje.

Muzikos pedagogų nuomonė apie pateiktą situaciją (N=57)

Teiginiai	Taip (proc.)	Nežinau (proc.)	Ne (proc.)
Norėdama(-s) įtraukti vaiką į muzikinę veiklą duodu specialias užduotis	61,4	7,0	31,6
Palieku grupėje su kitu pedagogu	5,3	8,8	85,9
Leidžiu vaikui stebėti užsiėmimą	84,2	1,8	14,1
Leidžiu vaikui užsiimti kita veikla	24,6	8,8	66,7
Skiriu vienodas užduotis visiems vaikams	52,6	17,5	29,8
Stengiuosi vaikui padėti, paaiškinti	96,5	1,8	1,8
Specialiai duodu solo partijas grojant, dainuojant	19,3	12,3	68,4
Skatinu, kad kiti vaikai padėtų naujokui	93	1,8	5,3
Ignoruoju vaiką	1,8	3,5	94,7
Prašau, kad pagelbėtų pedagogai	75,4	10,5	14
Prašau tėvelių pagalbos	66,7	12,3	21
Reikalauju, kad pamokėlėje dalyvautų socialinis pedagogas	19,3	15,8	64,9
Kreipiuosi į administraciją pagalbos, patarimų	57,9	7,0	35,1

Svarbu paminėti, jog didžioji dalis pedagogų supranta, kaip svarbu padėti tokiam vaikui. Net 75,4 proc. pedagogų prašytų kitų pedagogų pagalbos, 66,7 proc. – tėvų, 57,9 proc. kreiptųsi į administraciją. Džiugu, kad nemaža dalis pedagogų supranta ir žino, kaip svarbu šioje situacijoje tėvų, pedagogų ir reikiamų specialistų pagalba ir komunikacija. Visų bendras darbas ir pastangos gali padėti vaikui kuo geriau jaustis, pritapti. Didžioji dauguma pedagogų leistų vaikui stebėti užsiėmimą, beveik visi stengtųsi vaikui padėti ir paaiškinti, skatintų, kad kiti vaikai padėtų naujokui. Tai parodo pedagogų humaniškumą, supratingumą. Nors didžiajai daugumai pedagogų stinga žinių apie įtraukijį ugdymą (žr. 2 lentelę), tačiau pedagogams svarbūs ir vaiko interesai, įvairių ugdymo poreikių tenkinimas, vaikų įtraukimas į ugdymą. Pedagogai pasirinkdami sau tinkamą atsakymo variantą, turėjo įvertinti teiginį: „Skiriu vienodas užduotis visiems vaikams.“ Iš gautų atsakymų, pateiktų 14 lentelėje, matome, kad tik 52,6 proc. respondentų skirtų vienodas užduotis visiems vaikams, 17,5 proc. respondentų nežino, kaip pasielgtų, ir net 29,8 proc. respondentų neskirtų vienodų užduočių visiems vaikams. Galima daryti prielaidą, kad pedagogai yra linkę diferencijuoti ugdymą.

V. Aleksienės (2016) teigimu, ugdant vaikus darželyje, svarbiausia yra procesas, vaiko teigiamos emocijos, jo patyrimas muzikuojant. Muzikavimo procesas turi teikti malonumą, vaikas turi būti atsipalaidavęs ir tiesiog mėgautis vykstančia veikla. Norint išsiaiškinti, kas pedagogams yra svarbiau ugdymo procese susidūrus su sunkumais – galutinis rezultatas ar ugdymo procesas, jiems buvo pateikta antroji situacija, kurią jie turėjo įvertinti pasirinkdami tinkamus atsakymo variantus: „Į muzikos užsiėmimą atėjo grupė vaikų, su kuriais ruošiate muzikinę programą Mamyčių dienos šventei. Į grupę atėjo naujas vaikas, kuris turi fizinę negalią. Atsakykite į teiginius, kaip organizuojate ugdymo procesą?“ Remdamiesi šia situacija, respondentai atsakė į teiginius, kurių atsakymai atsispindi 15 lentelėje.

Muzikos pedagogų nuomonė ir pateiktos situacijos vertinimas (N=57)

Teiginiai	Taip (proc.)	Nežinau (proc.)	Ne (proc.)
Nukrypstu nuo suplanuoto darbo ir keičiu užduotis, veiklą	28,1	12,3	59,6
Muzikavimo užduotis pritaikau pagal vaiko galimybes	82,4	5,3	12,3
Muzikuoju tik su programoje dalyvaujančiais vaikais	17,6	3,5	79
Vykdu tai, kas buvo suplanuota, individualiai dirbu su nauju dalyviu	63,1	15,8	21
Skiriu grupines užduotis, kad visi vaikai susibendratų ir jaustųsi gerai	78,9	7,0	14,1
Leidžiu į pamokėles ateiti po šventės	22,8	21,1	56,1
Paklausiu, kuo jis nori užsiimti, ir leidžiu jam užsiimti norima veikla	33,4	22,8	43,8

Daugiau nei pusė respondentų atsakė, jog jie nenukryptų nuo suplanuoto darbo ir nekeistų užduočių ir veiklų; daugiau nei pusė respondentų vykdytų tai, ką suplanavo, individualiai dirbtų su nauju dalyviu. Net 22,8 proc. respondentų leistų ateiti į užsiėmimus po šventės, o 33,4 proc. pedagogų paklaustų, kuo vaikas nori užsiimti ir leistų jam pradėti norimą veiklą. Galima daryti prielaidą, jog šie pedagogai nėra patekę į tokią situaciją, dėl to nežino, kaip elgtis. Taip pat galima manyti, kad jiems tiesiog stinga žinių, trūksta kūrybiškumo ir galbūt jie nenori savęs apsinkinti galvodami, kaip įtraukti vaiką į šventę. Pedagogai renkasi sau lengvesnį kelią ir ignoroja vaiką, elgiasi nehumaniškai dėl asmeninių savybių. Beveik visi 82,4 proc. respondentų atsakė, jog muzikavimo užduotis pritaikytų pagal vaiko galimybes. Galima pasidžiaugti, kad šie pedagogai vienaip ar kitaip stengtųsi įtraukti vaiką į veiklą ar net į šventę, skirdami jam tam tikrą užduotį. Bet visgi 5,3 proc. respondentų nežino, ar užduotis pritaikytų pagal vaiko galimybes, o 13,3 proc. respondentų teigia, kad nepritaikytų.

Pedagogams buvo pateiktas teiginys: „*Muzikuoju tik su programoje dalyvaujančiais vaikais*“. Gauti atsakymų variantai pasiskirstė įvairiai. 79 proc. respondentų, atsakė, jog nedalyvautų tik su programoje dalyvaujančiais vaikais. Galima manyti, kad šį atsakymą pasirinkę respondentai bandytų į programą įjungti ir naują vaiką, skirdami jam užduotį. Tačiau 17,6 proc. respondentų atsakė, jog muzikuotų tik su programoje dalyvaujančiais vaikais. Tikėtina, kad šie pedagogai, dirbdami su kitais vaikais, rūpintųsi tik galutiniu renginio rezultatu, o naują vaiką paliktų grupėje su kitu pedagogu, leistų ateiti po šventės ar užsiimti norima veikla. Galima daryti prielaidą, kad šie pedagogai pasižymi asmeninėmis savybėmis, kurios jį verčia elgtis savanaudiškai ir nepedagogiškai. Galbūt pedagogas nebeturi noro stengtis dėl kiekvieno vaiko visapusiško ugdymo. Šie respondentai elgiasi nepedagogiškai, kadangi jie vaikus „*rūšiuoja*“ vien tam, kad galbūt kitų pedagogų akyse pasirodytų, jų manymu, geriausiai.

O. Monkevičienė (2003) akcentuoja, kad ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus, labai svarbi vaiko ir aplinkos emocinė būsena. Teigiamas emocijas sukelia ne tik pasiekti asmeniniai

pasiekimai, padaryta pažanga ar įdomus ugdymo procesas, bet ir vaikų tarpusavio santykiai, santykiai su pedagogu. Tad pedagogams buvo pateiktas teiginys: „*Skiriu grupines užduotis, kad visi vaikai susibendrautų ir jaustųsi gerai*“. Iš 15 lentelėje pateiktų duomenų galime matyti, kad didžioji dauguma, net 78,9 proc. respondentų, teigia, jog skirtų grupines užduotis tam, kad visi vaikai susidraugautų. Atsirado maža dalis dvejojančių ir net teiginių neigiančių respondentų. Galbūt šie pedagogai mano, kad ikimokyklinio amžiaus vaikai nesugebės atlikti grupinių užduočių.

Tyrimo buvo įdomu sužinoti, kas pedagogams suteikia pagalbą susidūrus su sunkumais. Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūros (2009) duomenimis, norint suteikti vaikui visą reikiamą pagalbą, jo ugdyme turi dalyvauti kuo daugiau jam būtinų specialistų, kurie nuolatos komunikuotų su vaiko tėvais ir pedagogais, vieni kitiems padėdami jie galės suteikti kokybiškesnę reikiamą pagalbą vaikui. Tad pedagogams buvo pateikta lentelė su teiginiais (žr. 16 lentelę), kurioje turėjo pasirinkti jiems tinkamus atsakymus ir pažymėti, kas suteikia pagalbą, susidūrus su sunkumais muzikos pamokėlių metu.

16 lentelė

Muzikos pedagogų nuomonė apie tai, kad jiems padeda susidūrus su sunkumais (N=57)

Teiginiai	Taip (proc.)	Nežinau (proc.)	Ne (proc.)
Direktorius	57,9	14,0	28,1
Psichologas	47,3	17,5	35
Socialinis pedagogas	68,4	10,5	21,1
Spec. pedagogas	57,9	10,5	31,6
Auklėtojos asistentas	36,9	17,5	45,7
Grupės auklėtoja	91,2	1,8	7,1
Vaiko tėvai	78,9	8,8	12,3
Medicinos darbuotojas	40,3	22,8	36,9
Logopedas	68,4	14,0	17,5

Mažiausiai pagalbos, tik 36,9 proc., susidūrus su sunkumais suteikia auklėtojos asistentė. Galima daryti prielaidą, kad taip yra todėl, nes daugiausia atsakiusių respondentų dirba valstybinėse įstaigose, tačiau ne visose valstybinėse įstaigose auklėtojos turi asistentus. Net 91,2 proc. respondentų atsakė, kad susidūrus su sunkumais, jiems pagalbą suteikia grupės auklėtoja, o kiek mažiau 78,9 proc. – vaiko tėvai. Galima manyti, kad auklėtoja grupėje praleidžia didžiąją dienos dalį ir stebi bei pažįsta vaiką, bendrauja su vaiko tėvais. Galima daryti prielaidą, kad muzikos pedagogai labiau konsultuojasi su grupės auklėtojomis, o auklėtojos drauge su vaiko tėvais sprendžia iškilusias problemas. Vaiko tėvai komunikuodami su pedagogais gali būti nukreipiami į reikiamus specialistus, iš kurių išgirsta įvairių nuomonių, todėl gali visapusiškai padėti savo vaikui ieškodami reikiamos pagalbos tam, kad vaikas galėtų gyventi pilnavertį gyvenimą ir turėtų visapusišką ugdymą.

Statistiškai reikšmingi požymiai išryškėjo vertinant informantų pedagoginį darbo stažą ir teiginį „*Grupės auklėtoja*“ (žr. 17 lentelę). *Chi kvadrato* reikšmė ($p=0,000$) rodo, kad pedagogai,

turintys 0 – 5 metų pedagoginį darbo stažą, susidūrę su sunkumais, dažniausiai pagalbos kreipiasi į grupės auklėtoją. Galbūt taip yra todėl, kad grupės auklėtojos, daugiau nei kiti ikimokyklinės įstaigos darbuotojai, bendrauja su muzikos pedagogu ir daug dažniau suteikia išsamesnę informaciją apie vaiką, nes su savo grupės vaikais pedagogai dirbą kiekvieną dieną.

17 lentelė

Bendradarbiavimas su grupės auklėtoja. Respondentų atsakymų skirtumai pagal pedagoginį darbo stažą (N=57)

Grupės auklėtoja		Taip (proc.)	Nežinau (proc.)	Ne (proc.)
Jūsų pedagoginis darbo stažas	0-5	22 (91,6 proc.) *	0	2 (8,3 proc.)
	6-10	5 (100 proc.)	0	0
	11-15	7 (100 proc.)	0	0
	16-20	4 (80,0 proc.)	1 (20,0 proc.)	0
	21-25	0	0	1 (100 proc.)
	Daugiau nei 26 metai	14 (93,4 proc.)	0	1 (6,7 proc.)

***Požymio reikšmingumo lygmuo: $p < 0,000$**

Iš 16 lentelėje pateiktų duomenų, galime matyti, kad 68,4 proc. pedagogams susidūrus su sunkumais padeda socialinis pedagogas, 10,5 proc. pedagogų kol kas nesusidūrė su sunkumais arba jų nepastebi, o 21,1 proc. respondentų išvis nesikreipia pagalbos į socialinį pedagogą. Galima manyti, kad ne visos ugdymo įstaigos turi socialinius pedagogus. Muzikos pedagogams kur kas svarbiau yra paruošti vaikus šventėms ir renginiams, todėl jie nesigilina į vienokias ar kitokias problemas, neanalizuoja ir nebendrauja su tėvais ir kitais pedagogais, o esamą problemą numeta kitiems, taip save „apsaugodami“.

Statistiškai reikšmingi požymiai išryškėjo vertinant informantų pedagoginį darbo stažą ir teiginį „Socialinis pedagogas“ (žr. 18 lentelę). Chi kvadrato reikšmė ($p=0,005$) rodo, kad 0 – 5 darbo stažą turintys pedagogai, susidūrę su sunkumais, kreiptųsi į socialinį pedagogą, norėdami gauti pagalbos. Galima manyti, kad mažiausią pedagoginį darbo stažą turintys pedagogai yra atviresni už vyresnio amžiaus pedagogus, todėl yra linkę ieškoti bei kreipti pagalbos į kitus pedagogus nebijodami jų nuomonės. Tą galima pastebėti ir 17 lentelėje.

18 lentelė

Socialinis pedagogas. Respondentų atsakymų skirtumai pagal pedagoginį darbo stažą (N=57)

Socialinis pedagogas		Taip (proc.)	Nežinau (proc.)	Ne (proc.)
Jūsų pedagoginis darbo stažas	0-5	20 (83,3 proc.) *	2 (8,3 proc.)	2 (8,3 proc.)
	6-10	3 (60,0 proc.)	0	2 (40,0 proc.)
	11-15	4 (57,2 proc.)	3 (42,9 proc.)	0
	16-20	1 (20,0 proc.)	1 (20,0 proc.)	3 (60,0 proc.)
	21-25	0	0	1 (100 proc.)
	Daugiau nei 26 metai	11 (73,4 proc.)	0	4 (26,7 proc.)

***Požymio reikšmingumo lygmuo: $p < 0,005$**

Apibendrinant atlikto tyrimo rezultatus, galima teigti, kad nemaža dalis pedagogų nežino apie įtraukujį ugdymą. Tikėtina, kad pedagogai girdėjo apie įtraukiojo ugdymo sąvoką, tačiau patys muzikos pamokėlių metu šio ugdymo netaiko, neanalizuoja, nesidomi ugdymo naujovėmis. Akivaizdu, kad įtraukusis ugdymas dar nėra plačiai taikomas darželiuose dirbančių muzikos pedagogų profesinėje veikloje. Didžiąją dalį pedagogų svarbu savo darbo rezultatus pademonstruoti kolegoms, tad jiems ugdyme svarbus tampa galutinis rezultatas. Tyrimas parodė, kad ugdymo realybėje yra ir tokių pedagogų, kurie norėdami pademonstruoti muzikinius sugebėjimus koncertų, renginių metu, dirbtų tik su „patogiais“ vaikais. Pedagogams svarbu konstruoti įdomų, vaikams patrauklų muzikinį ugdymą, taikyti įvairius ugdymo metodus bei formas, skatinti vaikus bendrauti ir bendradarbiauti, siekti ugdyti ne tik muzikinius vaikų sugebėjimus, bet dorovinius ir vertybinius. Gaila, kad ne visi pedagogai linkę atsižvelgti į kitokius vaikus, jų ugdymą, todėl kartais vaikus pasirenka pagal jų sugebėjimus ar net asmenines savybes, siekdami pademonstruoti teigiamus ir aukštus savo darbo pasiekimus. Galima teigti, kad kai kuriems pedagogams trūksta kūrybiškumo ar net noro muzikos pamokėles pritaikyti įvairių poreikių vaikams.

IŠVADOS

1. Muzikinis ugdymas darželiuose orientuotas ne tik į vaiko kūrybiškumo ugdymą, muzikavimo įgūdžių puoselėjimą, bet ir į smulkiosios motorikos ugdymą, tarpusavio ryšių, komunikacijos, bendravimo įgūdžių kūrimą. Visi šie komponentai turi padėti pedagogui, kartu su tėvais ir kitais pedagogais kurti socialų visuomenės narį. Ikimokykliniame amžiuje muzika yra tarsi priemonė, padedanti vaikui pažinti savo stipriąsias savybes, pajusti sėkmės, džiaugsmo ir gerų emocijų svarbą. Muzikuojant darželyje svarbu vaikams leisti kuo daugiau improvizuoti, nes improvizuodamas vaikas užsiima kūryba.
2. Ikimokyklinio amžiaus vaikai yra natūraliai žingeidūs, tad pedagogas gali pasinaudoti šia prigimtinė vaiko savybe, mokant muzikos. Šio amžiaus tarpsnio vaikus labiausiai domina žaidimai, todėl žaidimo elementai svarbūs vaikų muzikinio ugdymo metu. Ikimokyklinio amžiaus tarpsnio vaikams sunku ilgai išlaikyti dėmesį, jie greit praranda susidomėjimą vykstančia veikla, todėl pedagogas turi būti greitas ir kūrybiškas, norėdamas išlaikyti vaikų dėmesį visos pamokėlės metu: keisti veiklas, eksperimentuoti, ieškoti vaikams patrauklių ir įdomių sprendimų.
3. Ikimokyklinį muzikinį ugdymą gali padėti gerinti vaiko, tėvų, pedagogų ir specialistų įsitraukimas į ugdymą. Ugdymas sėkmingas tik tuomet, kai yra orientuotas į kūrybišką muzikinį ugdymo procesą, o ne galutinį rezultatą. Nuolatinis darbas ir komunikacija, sprendžiant įvairius klausimus ir problemas. Taip pat gali padėti netradicinių būdų, formų ar bruožų taikymas ugdyme. Vienas jų – aktyvių įtraukimų metodų taikymas ar *Montesori* metodikos taikymas. Kūrybiškas ugdymo procesas vaikui padeda patirti sėkmę, džiaugsmą, atrasti ir plėtoti muzikinius gebėjimus, domėtis muzika ir tobulėti. Vaikas susitelkia į vykstantį veiksma, procesą ir iš ugdymo pasiima tiek, kiek leidžia jo asmeniniai gebėjimai. Tad ugdymo procesas užima svarbesnę vietą už galutinį proceso rezultatą. Norint, kad vaikas patirtų kuo didesnę sėkmę ugdyme, svarbu atsižvelgti į vaiko poreikius, amžiaus tarpsnį, interesus ir jo asmeninius sugebėjimus, nelyginti jo su kitais, bet leisti mokintis iš kitų, jam padėti, tokiu būdu kurti saugią ir draugišką, skatinančią pažinti, kurti, improvizuoti ir atrasti ugdymosi aplinką. Ugdymas sėkmingas tik tuomet, kai yra orientuotas į kūrybišką muzikinį ugdymo procesą, o ne į galutinį rezultatą.
4. Mokslinės literatūros analizė parodė, kad įtraukusis ugdymas padeda kurti socialius ryšius tarp skirtingų žmonių grupių. Toks ugdymas formuoja toleranciją ir teigiamą požiūrį į įvairių poreikių, bruožų, socialinių grupių ir rasių žmones. Įtraukusis ugdymas padeda kurti socialius ryšius tarp skirtingų žmonių grupių. Įtraukusis ugdymą svarbu taikyti

ankstyvajame amžiuje, nes būtent vaikystėje formuojamos tam tikros nuostatos, vertybės, kurių dėka formuojama laisva ir harmoninga asmenybė.

5. Atlikto tyrimo rezultatai verčia manyti, kad ikimokyklinio ugdymo įstaigose dirbantys muzikos pedagogai nėra gerai susipažinę su įtraukiojo ugdymo bruožų realizavimo galimybėmis ugdant specialiųjų ar kt., ugdymosi poreikių turinčius vaikus. Tačiau, muzikos mokytojams svarbūs vaikų interesai, asmeninių gabumų ugdymas, todėl praktikoje dažniausiai naudoja jau patikrintus metodus ir būdus, kurie padeda efektyviai ir prasmingai organizuoti veiklą, skatina mokinius tobulėti ir optimizuoti ugdymą. Pedagogams svarbu, kad ugdymo procesas būtų įdomus, atitiktų vaikų amžių, interesus, jų sugebėjimus. Daliai muzikos mokytojų rūpi galutinis rezultatas. Jiems svarbu vaikų sugebėjimus ir savo darbo rezultatą pademonstruoti kolegoms, švenčių, renginių metu. Pedagogams svarbu būti įvertintiems, todėl dažnai dirbdami ir demonstruodami gabiujų vaikų sugebėjimus, pamiršta ir nedirba su vaikais, kurie galbūt neturi tokių didelių muzikinių gabumų.

LITERATŪRA

1. Aceti E. (2016). *Niekada Nėra Per Vėlu! Paskaitos ugdytojams ir tėvams*. Vilnius: Aštuntoji diena.
2. Aleksienė V. (2010). *Muzikos terapijos taikymas socialiniame darbe: metodinė priemonė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
3. Aleksienė V. (2016). *Muzikinės veiklos ypatumai ugdant autistiškus vaikus. Gerosios praktikos vadovas*. Kaunas: Šviesa p.37
4. B. Bitinas. (2000). *Ugdymo filosofija. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams*. Vilnius: Enciklopedija.
5. Balčiūnienė I. (2001). *Į vaiką orientuotas ugdymas nuo gimimo iki trijų metų. Knyga ugdytojams*. Vilnius: Lietus.
6. Campbell D. (2005). *Mocarto muzikos poveikis vaikams*. Kaunas: Kalendorius.
7. Clough P., Corbett J. (2010). *Theories of Inclusive Education. A Student's Guide*. Los Angeles: SAGA.
8. Černius V. (2006). *Žmogaus vystymosi kelias: nuo vaikystės iki brandos*. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
9. Denišienė O. (2006). *Muzikinės raiškos organizavimas vaikų darželyje: muzikinės raiškos metodinė medžiaga ikimokyklinių įstaigų muzikos mokytojams*. Šiauliai: Šiaurės Lietuva. p.3.
10. Dienys V. (2008). *Nacionalinės švietimo sistemos: mokomoji knyga studentui*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. p. 63 – 64.
11. Europos specialiojo ir inkliuzinio ugdymo plėtros agentūra (2014). *Penki svarbiausi pranešimai apie inkliuzinį ugdymą. Teorijos perkėlimas į praktiką*. [interaktyvus], [žiūrėta 2019-01-11]. Prieiga per internetą: https://www.european-agency.org/sites/default/files/Five_Key_Messages_for_Inclusive_Education_LT_0.pdf
12. Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra (2009). *Raktiniai inkliuzinio švietimo kokybės plėtros principai. Rekomendacijos politikams*. p.15 [interaktyvus], [žiūrėta 2019-01-12]. Prieiga per internetą: https://www.european-agency.org/sites/default/files/key-principles-for-promoting-quality-in-inclusive-education_key-principles-LT.pdf
13. Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra. (2010). *Ankstyvoji intervencija vaikystėje. Pažanga ir pokyčiai 2005 – 2010 m.* [interaktyvus], [žiūrėta 2019-01-09]. Prieiga per internetą: https://www.european-agency.org/sites/default/files/early-childhood-intervention-progress-and-developments_ECI-report-LT.pdf

14. Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra.(2009). *Raktiniai inkliuzinio švietimo kokybės plėtros principai. Rekomendacijos politikams*. p. 15 [interaktyvus], [žiūrėta 2019-01-10]. Prieiga per internetą: https://www.european-agency.org/sites/default/files/key-principles-for-promoting-quality-in-inclusive-education_key-principles-LT.pdf
15. Girdzijauskienė R. (2003). *Vaikas muzika kūryba*. Vilnius: Gimtasis žodis.
16. Hille K., Evanschitzky P., Bauer A. (2015). *3 – 6 metų vaiko raida. Psichologijos pagrindai ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdytojams*. Vilnius: Tyto alba.
17. Jareckaitė A., Rimkutė – Jankuvienė S. (2010). *Šiuolaikinio muzikinio ugdymo sistemos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
18. Juodaitytė A. (2003). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius: Petro ofsetas.
19. Juodaitytė A. (2003). *Vaikystės fenomenas: socialinis – edukacinis aspektas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
20. Katinienė A., Vaičienė A. (2001). *Muzika vaikų darželyje. Mokymo priemonė*. Šiauliai: Šiaurės Lietuva.
21. Kritikos P. E., LeDosquet L. P., Melton E. M. (2012). *Foundations of Assessment in Early Childhood Special Education*. Upper Saddle River (N.J.): Pearson.
22. Kunskienė J. (2018). *Itraukiojo ugdymo link*. [interaktyvus], [žiūrėta 2019-01-04]. Prieiga per internetą: <https://www.ikimokyklinis.lt/index.php/vartotoju-straipsniai/itraukiojo-ugdymo-link/25220>
23. Labinienė R., Aidukienė T., Kvedarienė J., Kliminskas R. *Mokyklą visiems kuriame šiandien*. Vilnius: Presvika.
24. Labinienė R., Aidukienė T., Tinglev I. (2003). *Inkliuzinis ugdymas užsienio mokslininkų akiratyje. Straipsnių rinkinys*. Vilnius: Presvika.
25. Lisabonos deklaracija (2007). *Jaunuolių požiūris į inkliuzinę švietimo sistemą*. [interaktyvus], [žiūrėta 2019-01-10]. Prieiga per internetą: https://www.european-agency.org/sites/default/files/lisbon-declaration-young-people2019s-views-on-inclusive-education_declaration_lt.pdf
26. McWilliam A. R. (2010). *Routines – Based Early Intervention. Supporting Young Children and Their Families*. Baltimore (Md.): Paul H. Brookes.
27. Monkevičienė O. (2001). *Ankstyvojo ugdymo vadovas: vaikas iki trejų metų: tėvams, globėjams, pedagogams*. Vilnius: Minklė.
28. Monkevičienė O. (2003). *Mano vaikai: Priešmokyklinis vaiko ugdymas*. Kaunas: Šviesa.

29. Neįgaliųjų reikalų departamentas prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2015). *Vaikams apie neįgaliųjų teisių konvenciją*. [interaktyvus], [žiūrėta 2019-01-09]. Prieiga per internetą: <http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Vaikams-12.pdf>
30. Neįgaliųjų teisių konvencija (2010). p.1 [interaktyvus], [žiūrėta 2019-01-09]. Prieiga per internetą: <http://www.ndt.lt/neigaliuju-teisiu-konvencija/>
31. Pažerinienė R. (2015). *Mokytojų rengimas įtraukiamam ugdymui: dėstytojų ir studentų požiūrio analizė. Magistro darbas*. [interaktyvus], [žiūrėta 2018- 11- 06]. Prieiga per internetą:
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:vntPkQoNJK4J:gs.elaba.lt/object/elaba:8656458/8656458.pdf+&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>
32. Pileckaitė-Markovienė M., Nasvytienė D., Bumblytė D. (2004). *Vystymosi psichologija: Vaikystė*. Vilnius: Enciklopedija.
33. Piličiauskas A. (2005). *Neįgaliųjų meninis ugdymas. Metodikos ir terapijos aspektai*. Vilnius: Kronta. P.31.
34. Pletcher Cook L., Younggren O. N. *The Early Intervention Workbook*. Baltimore (Md.): Paul H. Brookes Publishing Co.
35. Rajeckas V. (2002). *Ugdymo tikslas ir uždaviniai. Mokymo priemonė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
36. Rinkevičius Z., Rinkevičius R. (2006). *Žmogaus ugdymas muzika*. Klaipėda: Leidykla Spaustuvė.
37. Ruškus J. (2002). *Negalės fenomenas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
38. Sabaliauskienė R. (2004). *Tolerancijos ugdymas mokykloje: knyga mokytojui*. Vilnius: Garnelis.
39. Sankauskienė R. (2009). *Ikimokyklinio muzikinio ugdymo metodika. Mokymo – mokymosi priemonė*. [interaktyvus], [žiūrėta 2018-10-11]. Prieiga per internetą:
<http://kpskc.lt/pagalba/meninis/MU%20metodika.pdf>
40. Simoniukštytė A. (2015). *Apie inkliuzinį ugdymą, pedagogų nuostatas ir tarpkultūrinę kompetenciją*. [interaktyvus], [žiūrėta 2018-10-11]. Prieiga per internetą:
<http://manoteises.lt/straipsnis/apie-inkliuzini-ugdyma-pedagogu-nuostatas-ir-tarpkulturine-kompetencija/>
41. Stulpinas T. (2004). *Bendrojo ir specialiojo ugdymo principai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
42. Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras (2014). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas*. p.50. [interaktyvus], [žiūrėta 2018-11-04]. Prieiga per

interneta:

https://www.smm.lt/uploads/documents/Pedagogams/ikimok_pasiekimu_aprasas.pdf

43. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija (2018). *Ikimokyklinis ugdymas. Atsakymai į dažniausiai užduodamus klausimus*. [interaktyvus], [žiūrėta 2018-10-22]. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/web/lt/tevams/ikimokyklinis-ugdymas/ikimokyklinis-ugdymas-atsakymai-i-dazniausiai-uzduodamus-klausimus>
44. Vilkelienė A. (2003). *Ypatingųjų vaikų integruotas muzikinis ugdymas. Specialioji meno pedagogika*. Vilnius: Kronta.
45. Žukauskienė R. (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai. p.68

PRIEDAI